

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАҲБАР КАДРЛАРИНИ
ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ
ТАШКИЛ ЭТИШ БОШ ИЛМИЙ - МЕТОДИК МАРКАЗИ**

**ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ ПЕДАГОГ
КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ
ОШИРИШ ТАРМОҚ (МИНТАҚАВИЙ) МАРКАЗИ**

**“ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ
АСАРЛАРИДА ЖАМИЯТ РИВОЖИ ВА ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ
МАСАЛАЛАРИ”**

модули бўйича

ЎҚУВ - УСЛУБИЙ МАЖМУА

Тошкент – 2016

**Мазкур ўқув-услугий мажмуа Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2016 йил
6 апрелидаги 137-сонли буйруғи билан тасдиқланган ўқув режа ва дастур асосида
тайёрланди.**

Тузувчи:

ЎзМУ, профессор

И.Эргашев

Такризчи:

ЎзМУ, доцент

М.Ортиқов

*Ўқув -услугий мажмуа Бош илмий-методик марказ илмий-методик кенгашининг
2016 йил _____ даги ____-сонли қарори билан тасдиққа тавсия қилинган.*

МУНДАРИЖА

I. ИШЧИ ДАСТУР	4
II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТРЕФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.....	13
III. НАЗАРИЙ МАЪЛУМОТЛАР.....	16
V. КЕЙСЛАР БАНКИ.....	71
VII. ГЛОССАРИЙ	73
VIII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:	75

І. ИШЧИ ДАСТУР

КИРИШ

Мамлакатимиз мустақилликка эришгач миллий тарбия ва таълим соҳасида кенг қамровли ислохотларни амалга ошириш учун замин яратди. Зотан, мустақиллик фикр-мулоҳазаларда озод, ўз ҳақ-ҳуқуқини яхши танийдиган, изланувчан, замонавий билимга эга, Ватанга, она заминимизга садоқатли, боқимандаликнинг ҳар қандай кўринишларини ўзи учун ор деб биладиган, ўз кучи ва ақлига ишониб яшайдиган, ўз шахсий манфаатларини халқ, Ватан манфаатлари билан уйғун ҳолда кўрадиган баркамол инсонни тарбиялашни талаб этади.

Мустақилликнинг илк кунлариданоқ мавжуд таълим соҳасидаги ижобий натижаларни сақлаб қолиш ва ўтмишдан қолган мероснинг салбий жиҳатларини ҳамда ўтиш даври билан боғлиқ қийинчиликларни бартараф этиш учун босқичма-босқичлик асосида жиддий чоралар кўриш зарур эди. Шу нуқтаи назардан Ислон Каримов таълим-тарбия масаласига куюнчаклик, диққат, қатъият билан ёндашиб, жамият ривожини дастлаб таълим ва тарбия масалаларига боғлиқ эканлигини ҳам илмий-назарий, ҳам амалий жиҳатдан асослаб берди.

Мамлакатимиз биринчи президенти Ислон Каримов ёш авлод таълим-тарбияси ҳақида давлатнинг бош ислохотчилик роли тўғрисида тўхталар экан, “Бизнинг асосий бойлигимиз, ривожланган давлат тузишга олиб борадиган йўлдаги асосий таянчимиз – инсондир. Юксак малакали ва юксак маънавиятли инсондир.

Бу нарса айниқса ёш авлодга тегишли. Келажаги буюк давлат, энг биринчи навбатда, бўлажак фуқароларининг маданияти, маълумоти ва маънавияти ҳақида ғамхўрлик қилмоғи зарур” эканлигини қайд этади.

Бинобарин, миллатимиз таълим-тарбияси ривожидан Ислон Каримовнинг тутган ўрни алоҳида. Мустақилликнинг дастлабки йилларида халқимизнинг кўп асрлик тарихга эга бой маънавий салоҳияти ва умуминсоний қадриятларига ҳамда ҳозирги замон илм-фани, маданияти,

техникаси ва технологиясининг сўнги ютуқларига асосланган жамият ҳаётига доир ғоя қарашларни янгилаш, ўзимизга хос ва мос таълим тизимини барпо этиш ниҳоятда долзарб вазифалардан бири эди. Шунинг учун ҳам Ислом Каримов томонидан таълим-тарбия масаласига алоҳида эътибор қаратилди. Барча соҳалардаги сингари таълим-тарбия соҳасида ҳам туб ислоҳотлар амалга оширилди, Кадрлар тайёрлаш миллий дастури ишлаб чиқилиб, босқичма-босқич жорий этилди. Ислом Каримов ташаббуси билан дунёга келган таълимнинг “ўзбек модели” халқаро миқёсда ҳам энг обрўли мутахассислар томонидан эътироф этилди.

Бугун кўлга киритаётган барча ютуқ ва марраларимизнинг омили ва замини бўлган, ҳаммамизни, аввало, болаларимизнинг онгу тафаккурини, ҳаётга бўлган муносабатини тубдан ўзгартирган Кадрлар тайёрлаш миллий дастури ва истиқболли мактаб дастурининг ўрни ва аҳамияти беқиёс бўлди. Эски тизимнинг қолип ва ақидаларидан холи бўлган, мустақил фикрлайдиган ва ҳаётга қарайдиган, Ватанимиз тақдири ва келажаги учун масъулиятни ўз зиммасига олишга қодир куч сифатида майдонга чиқаётган бугунги ёш авлодимиз айна шу дастурларнинг, биз амалга ошираётган тарбиявий ишларимизнинг маҳсули, ижобий маънодаги “портлаш эффекти”нинг натижаси бўлди.

Давлатимиз томонидан фарзандлар камолоти йўлида қилинган хайрли ишларни санаб адоғига етиб бўлмайди. Истиқлолнинг дастлабки йилларида экилган навниҳол кўчатлар бугун ўз мевасини бера бошлагани ҳам айна ҳақиқат. Бу эзгу тадбирлар, ислоҳотлар янада қатъият ва изчиллик билан давом эттирилмоқда. Бироқ миллат равнақи, халқ фаровонлигига эришишда фақат давлатнинг саъй-ҳаракатларигина кифоя қилмайди. Бунинг учун ҳар бир юртнинг фуқароси қайси соҳа вакили ва ким бўлишидан қатъий назар, ўзининг бунёдкорлик салоҳиятини ишга солиши, ислоҳотлар моҳиятини чуқур англаб етиши, бу жараёнларнинг фаол иштирокчисига айланиши лозим.

Мазкур дастурда жамият ривожини ва таълим-тарбия тизимини тубдан ислоҳ қилишнинг методологик асослари Ислом Каримовнинг: “Озод ва обод

Ватан эркин ва фаровон ҳаёт пировард мақсадимиз”, “Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли”, “Ўзбекистон бозор муносабатларига ўтишнинг ўзига хос йўли” “Юксак маънавият – енгилмас куч, “Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида”, “Мамлакатни модернизация қилиш ва иқтисодий-иқтисодимизни барқарор ривожлантириш йўлида”, “Ватанимизнинг босқичма-босқич ва барқарор ривожланишини таъминлаш – бизнинг олий мақсадимиз”, “Демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини шакллантириш - мамлакатимиз тараққиётининг асосий мезонидир”, “Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш – энг олий саодатдир”, “Озодлик ҳавосидан тўйиб нафас олган халқ ўз йўлидан ҳеч қачон қайтмайди”, “Ҳаёт синовларида тобланган Қашқадарё эли ҳар қандай юксак маррани эгаллашга қодир” ва бошқа асарлари ҳамда мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган маърузалари баён этилган.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

Модулининг мақсади: Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарларида жамият ривожланиши, ижтимоий ҳаёт асослари ва таълим-тарбияга доир янгича ғоя ва қарашларининг илмий асосланганлигини кўрсатишдан иборат. Олий таълим муассасалари педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш курси тингловчиларини таълим ва тарбия жараёнларини ташкилий методологик асослари ҳақидаги билимларини такомиллаштириш, жамият ривожланишига доир ҳамда таълим-тарбия жараёнига Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти томонидан белгиланган вазифаларни амалга оширишдаги айрим муаммолар ва камчиликларни аниқлаш, таҳлил этиш, баҳолаш кўникма ва малакаларини таркиб топтиришдан иборат

“Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарларида жамият ривожини ва таълим-тарбия масалалари” **модулининг вазифалари:**

- жамият ривожланишига доир янгича ғоя ва қарашларни илмий

асосланганлигини ёритишдан иборат;

- жамият ривожини ва таълим-тарбия масалаларининг методологик асослари мазмун ва моҳиятини тўғри идрок этиш ҳамда таълим-тарбия жараёнларини ташкил этиш;

- тингловчиларнинг Ислом Каримов асарларида жамият ривожини ва таълим-тарбия масалаларининг методологик асосларини таҳлил этиш кўникма ва малакаларини шакллантириш;

- жамият ривожини ва таълим-тарбия жараёнларига тегишли давлат раҳбарининг концептуал ғояларини жорий этишнинг таъсирчан ва самарали усулларини ишлаб чиқиш ва амалиётга татбиқ этишга ўргатиш;

- бозор муносабатларига ўтишда халқимизга ва жамиятимизга хос қайси омиллар ҳисобга олинганлигига эътибор қаратиш.

Модул бўйича қўйиладиган талаблар

Ўзбекистон ривожланишининг ўзига хос йўлининг асосий негизларини; “Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарларида жамият ривожини ва таълим-тарбия масалалари” курсини ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида:

Тингловчи:

- демократик жамият;
- ҳуқуқий демократик давлат;
- жамият ривожини цивилизацияон тушуниш;
- жамият ривожини маънавий ва моддий ҳаёт уйғунлиги;
- онг ва тафаккурнинг ўзгариши;
- глобаллашув;
- таълим-тарбия тушунчаси;
- таълим-тарбия тушунчаларининг турлари;
- жамият ривожини ва таълим-тарбия тушунчаларининг мантиқий алоқадорлиги;
- таълим-тарбия жараёнини тартибга солувчи ҳуқуқий асосларининг

яратилиши;

- таълим-тарбия жараёнига тааллуқли норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга катъий амал қилиш унинг самарадорлигини оширишнинг муҳим шарти эканлиги ҳақида **билимларга эга бўлиши**;

Тингловчи:

- олий таълимда таълим-тарбия тизимини тубдан ислоҳ қилиш мақсадининг миллий манфаатининг мазмун ва моҳиятини англаб етиш ҳамда мазкур жараёнда фаол иштирок этиш;

- миллий мафкурани ёшлар онгига сингдирувчи амалий тарбияни йўлга қўйишда фаол қатнашиш;

- миллий таълим-тарбия муаммолари ва уларнинг ривожланиш истиқболларини замон талаби нуқтаи назаридан таҳлил қилиш;

- миллий таълим-тарбия жараёнига бугунги глобаллашув ва ахборот асри саналмиш тезкор давр талабларидан келиб чиқиб, халқаро илғор тажрибаларни татбиқ этиш;

- давлат раҳбари томонидан таълим-тарбия тизимини ислоҳ этиш бўйича белгиланган вазифаларни амалиётда қўллаш **кўникмаларини эгаллаши**;

Тингловчи:

- таълим-тарбия жамият ривожининг муҳим омили эканлигини англаш;

- глобалашув ва ижтимоий маънавий ҳаётнинг ўзаро уйғунлигидан амалда тўғри фойдаланиш;

- таълим-тарбия жараёнидаги муаммоларни аниқлаш;

- таълим-тарбия жараёнига тааллуқли норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни билиш;

- давлат раҳбари асарларининг моҳиятидан келиб чиқиб таълим-тарбия жараёнини такомиллаштириш бўйича таклифлар бериш;

- давлатимиз раҳбарининг мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган маърузаларида таълим ва кадрлар тайёрлаш тизимини модернизациялаш билан боғлиқ вазифаларни амалиётга татбиқ этиш **малакаларини эгаллаши**;

Тингловчи:

- олий таълимнинг кадрлар тайёрлаш тизимини модернизациялаш жараёнига ўз ҳиссасини қўшиш;
- олий таълим тизимида бугунги давр талаби нуктаи назаридан норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар асосида ўқув жараёнини ташкил этиш;
- ёш авлод тарбияси пойдеворини ҳаётий тажрибалар ва миллий менталитет асосига қуриш ҳамда таълим-тарбия жараёнларини норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар асосида бошқариш;
- жамиятни юксалтириш ва таълим-тарбия жараёнларига миллий манфаат нуктаи назаридан норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар асосида хулосалар бериш;
- республика раҳбари асарларида жамият тараққиёти ва таълим-тарбия масалаларида белгиланган вазифаларни амалга ошириш асосида қарорлар қабул қилиш лозим.

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

“Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарларида жамият ривожини ва таълим-тарбия масалалари” курси маъруза машғулотлари шаклида олиб борилади.

Курсни ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий методлари, ахборот-коммуникация технологиялари қўлланилиши назарда тутилган:

- маъруза дарсларида замонавий компьютер технологиялари ёрдамида презентацион ва электрон-дидактик технологиялардан;
- ўтказиладиган машғулотларда техник воситалардан, экспресс-сўровлар, тест сўровлари, ақлий ҳужум, гуруҳли фикрлаш, кичик гуруҳлар билан ишлаш, коллоквиум ўтказиш, ва бошқа интерактив таълим усулларини қўллаш назарда тутилади.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

“Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарларида жамият ривожини

ва таълим-тарбия масалалари” модули мазмуни ўқув режадаги “Таълим-тарбия жараёнларини ташкил этишнинг қонунчилик нормалари” ўқув модули билан узвий боғланган ҳолда педагогларнинг мамалакатимиз раҳбарининг асарлари бўйича касбий педагогик тайёргарлик даражасини орттиришга хизмат қилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар жамиятни юксалтириш ва таълим-тарбия масалаларига доир концептуал ғояларининг сиёсий ҳамда ҳуқуқий асосларини ўрганиш, уларни таҳлил этиш, амалда қўллаш ва баҳолашга доир касбий малакага эга бўладилар.

Модул бўйича соатлар тақсимоти

№	Модул мавзулари	Тингловчининг ўқув юклараси, соат					Мустақил таълим
		Ҳаммаси	Аудитория ўқув юклараси				
			Жами	жумладан			
			Назарий	Амалий машғулот	Кўчма машғулот		
1.	Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти И.А.Каримов асарларида жамият ривож, ижтимоий ҳаёт соҳаларининг ўзгаришига доир янги ғоя ва қарашларнинг илмий асаланиши	2	2	2	-	-	-
2.	Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти И.А.Каримов асарларида жамиятни демократлаштириш шароитида глобаллашув ва таълим-тарбия масалалари	2	2	2	-	-	-
ЖАМИ		4	4	4	-	-	-

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу: Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти И.А.Каримов асарларида жамият ривожини, ижтимоий ҳаёт соҳаларининг ўзгаришига доир янги ғоя ва қарашларнинг илмий асосланиши. (2 соат)

Инсон онг ва тафаккурининг янгиланиши жамият ривожланишининг муҳим омили сифатида. Глобаллашув ва ижтимоий-маънавий ҳаётдаги ўзгаришлар тенденцияси ва истиқболлари.

Ўзбекистон Республикаси биринчи Президентининг “Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт пировард мақсадимиз”, “Юксак маънавият – енгилмас куч” асарида маънавиятга берилган таъриф ҳамда уни шакллантирувчи мезонлар, маънавий ва моддий ҳаёт уйғунлиги, миллий ғоя масалалари, жамиятнинг янгиланишида маънавиятнинг ўрни, глобаллашув жараёнлари ва маънавий таҳдидлар, фикрга қарши фикр, ғояга қарши ғоя тамойили ҳамда инсон қалбига йўл ва маънавий жасорат каби масалаларнинг ифодаланиши.

2-мавзу: Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти И.А.Каримов асарларида жамиятни демократлаштириш шароитида глобаллашув ва таълим-тарбия масалалари. (2соат)

“Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида”. “Мамлакатни модернизация қилиш ва иқтисодиётимизни барқарор ривожлантириш йўлида”, “Ватанимизнинг босқичма-босқич ва барқарор ривожланишини таъминлаш-бизнинг олий мақсадимиз”, “Демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини шакллантириш-мамлакатимиз тараққиётининг асосий мезонидир”, “Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш-энг олий саодатдир”, “Озодлик ҳавосидан тўйиб нафас олган халқ ўз йўлидан ҳеч қачон қайтмайди”, “Ҳаёт синовларида тобланган Қашқадарё эли ҳар қандай юксак маррани эгаллашга қодир” ва

бошқа асарларида жамият ривожига ва таълим тарбия масалаларининг ёритилиши.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган маърузаларида таълим ва кадрлар тайёрлаш тизимини модернизациялаш билан боғлиқ вазифаларнинг боғланиши.

ЎҚИТИШ ШАКЛЛАРИ

Мазкур модул бўйича ўқитишни маъруза шаклидан фойдаланилади:

Машғулотлар замонавий янги маълумотлар, замонавий техника ҳамда технологиялар билан таништириш, назарий билимларини мустаҳкамлаш;

БАҲОЛАШ МЕЗОНЛАРИ

№	Ўқув-топширик турлари	Максимал балл	Баҳолаш мезони			
1.	Тест-синов топшириқларини бажариш					
2.	Ўқув-лойиҳа ишларини бажариш					
3.	Мустақил иш топшириқларини бажариш					

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТРЕФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ

Машғулотда жараёнида қўлланиладиган «Ақлий ҳужум» усули

Ақлий ҳужум	-(брейнсторминг – мия бурони), амалий ва илмий муаммоларни ечишда жамоа билан маълумот йиғиш
Усулни асосий ғояси	-ғоялар тўплаш, уларни баҳолаш ва таҳлил қилиш, ажратиш. “Ақлий ҳужум”ни олиб борувчининг хатти-харакати учун бу ғоя асосий кўрсаткич бўлиб, иштирокчиларни имконият қадар кўп ғоялар таклиф қилишга ундайди.
Қоидалари	Имкони борича кўпроқ ғояларни таклиф этиш (жамлаш), уларни талқин қилиш, муаммоларни ечиш ва уларни доскага ёзиб қўйиш.
Таълим берувчи	Қатнашчиларни 3-4 гуруҳга бўлади ва ҳар бирига муаммолар таклиф этади (Илова 1) -Иштирокчиларни қўллаб-қўвватлайди (имо-ишора, жилмайиш, ха-йўқ сўзлари билан); -юмшоқ, аммо астойдил талабаларни бошқаларни танқид қилишдан қайтариб туради; -ҳар бир фикрни ўзгартирмасдан доскага ёздириб қўяди; -талабаларни сўровга киришиб кетишига ёрдам бериш ва психологик тускинликни йукотиш учун, олдинги ёки шу дарсдан қутилмаган, оригинал саволлар бериб машқ ўтказди (блиц сўров) (Илова 2).
Фидбэйк	-ҳар бир ғояни муҳокама қилиш; -ЭНГ тўғри ғояларни қўллаб-қувватлаш

Ақлий ҳужумнинг мақсади ва қоидалари

Ақлий ҳужумни ўтказишдан мақсад:

- муаммони ҳал қилиш учун ғояларни топиш;
- ғояларни уларнинг аҳамиятлилигига қараб тартиблаш;
- фаол фикрлаш малакасини шакллантириш;
- кутилмаган ғояларни пайдо бўлиш жараёнини намойиш қилиш;
- топилган ғоялардан фойдаланиш кўникмасини шакллантириш.

Ақлий ҳужум қоидалари:

- ғояларни илгари сурилиши босқичида танқид тақиқланади;
- оригинал ҳатто фантастик ғоялар рағбатлантирилади;
- барча ғоялар ёзиб борилади ёки қайд қилинади;
- агар маъқул топса муаллифнинг ўзи ҳам ёзиб боради;
- “ақлий ҳужум” методида қатнашчилар бир-бири билан юридик ва маъмурий жиҳатдан боғлиқ бўлмаслиги зарур;
- таҳлилчилар гуруҳи нисбатан самарали ғояларни таҳлил қилади, синтез қилади, баҳолайди ва танлайди;
- ушбу тadbирни ўтказишда Кейнснинг “ иқтисодчилар адашсалар ҳам уларни ғояси келажак учун хизмат қилади” деган қоидага амал қилиш.

Натижа:

- талабалар томонидан муайян назарий билимларни пухта ўзлаштиришга эришилади;
- вақт ажратилади ва қилинади;
- ҳар бир талаба фаолликка интилади;
- уларда эркин фикрлаш лаёқати шаклланади.

1. Ўқув топшириқларини бажариш бўйича вазифалар

Амалиёт дарсида гуруҳни 3та кичик гуруҳларга бўлинади ва ҳар бир гуруҳ учун 5 тадан савол тарқатма материал сифатида тарқатилади.

Изоҳ: Қайсидир гуруҳ тўла аниқ жавобни биринчи бўлиб топса гуруҳни ҳар бир аъзосига 1.0 баллдан баҳо қўйилади. Агарда гуруҳдан 1 ёки 2та талаба тўғри жавоб топса у ҳолда уларга 1.0. баллдан рағбатлантирилади.

Мавзу бўйича 1-гурухга саволлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг биринчи Президенти И.Каримов асарларида жамият ривожланиши тўғрисидаги янгича ғоялар
2. И.Каримов асарларида демократик жамият ривожланишининг илмий асослари
3. Жамият ривожланишига формацион ёндашувнинг чекланганлиги
4. Жамият ривожланишида маънавий ва моддий ҳаёт уйғунлигининг асосланиши
5. Мустақиллик ва жамият ривожланишининг янги назарий концептуал асосларининг ишлаб чиқилиши
6. Мустақиллик ва жамият иқтисодий негизларининг тубдан ўзгариши
7. Жамият ривожланишида мафкуралар ва фикрлар хилма-хиллигининг аҳамияти

Мавзу бўйича 2-гурухга саволлар:

1. “Онг ва тафаккур ўзгармаса, ҳаёт ўзгармайди” ғоясининг жамият ривожланишидаги аҳамияти
2. Жамият ривожланиши ва ижтимоий ҳаётдаги туб ўзгаришлар
3. “Ўтиш даври” ва тараққиёт босқичлари
4. Демократия моделлари хилма-хиллиги тўғрисидаги қарашлар
5. Тараққиётнинг “Ўзбек модели” нинг илмий асосланиши
6. Жамият ривожланишида сиёсий соҳадаги туб ўзгаришлар ва унинг моҳияти

Маълумот учун материаллар

Гуруҳда ишлаш қоидалари

III. НАЗАРИЙ МАЪЛУМОТЛАР

1-мавзу: Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти И.А.Каримов асарларида жамият ривожини, ижтимоий ҳаёт соҳаларининг ўзгаришига доир янги ғоя ва қарашларнинг илмий асосланиши

РЕЖА:

1.1. И.А.Каримовнинг жамият ривожланишига доир янги ғоя ва қарашлари.

1.2. И.А.Каримовнинг Ўзбекистон жамияти ижтимоий ҳаёти асослари ва ривожланиш босқичлари тўғрисидаги қарашлар.

1.3. Жамият ривожини демократия моделларининг хилма-хиллиги ва “Ўзбек модели”нинг принципларини ишлаб чиқиши.

Таянч иборалар: *Миллий ғоя, цивилизация ёндашув, онг ва тафаккур ўзгариши, ижтимоий ҳаёт асослари, демократия ва жамият ривожланиши модулларининг хилма-хиллиги, Ўзбек модели, сиёсий онг ва маданият, ҳуқуқий онг ва маданият, маънавий ва моддий ҳаёт уйғунлиги*

1.1. И.А.Каримовнинг жамият ривожланишига доир янги ғоя ва қарашлари.

Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти асарларида жамият ривожланиши тўғрисида янги назарий ва концептуал ёндашувнинг илмий асослари ишлаб чиқилди. Буни ижтимоий гуманитар фанларни ўқитишда ҳисобга олиш муҳим аҳамиятга эга. Жамият ривожланиши тўғрисидаги янги илмий назарий қарашлар ва ғоялар Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти тўла асарлар жилдида¹, шунингдек унинг “Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида”, “Юксак маънавият – енгилмас куч” асарларида унинг илмий асослаб берганлигини кўрамиз. Жамият ривожланиши тўғрисидаги янги назарий ғоялар жамият ривожланиши бўйича мавжуд бўлган анъанавий қарашлардан тубдан фарқ қилади. Жамият ривожланиши тўғрисидаги қарашларнинг янги илмий асосларга қўйишни

¹Каримов И. Тўла асарлар жилди. 1-23 жилдлар. Т. Ўзбекистон. 1996-2015.

тақозо этган шарт-шароит ва омилларни мустақиллик ва мустақил тараққиёт йўлини танлаш, давр ва замон ўзгаришлари ва янгича талабларидан келиб чиққан ҳолда тўғри тушуниш ва талқин этиш мумкин.

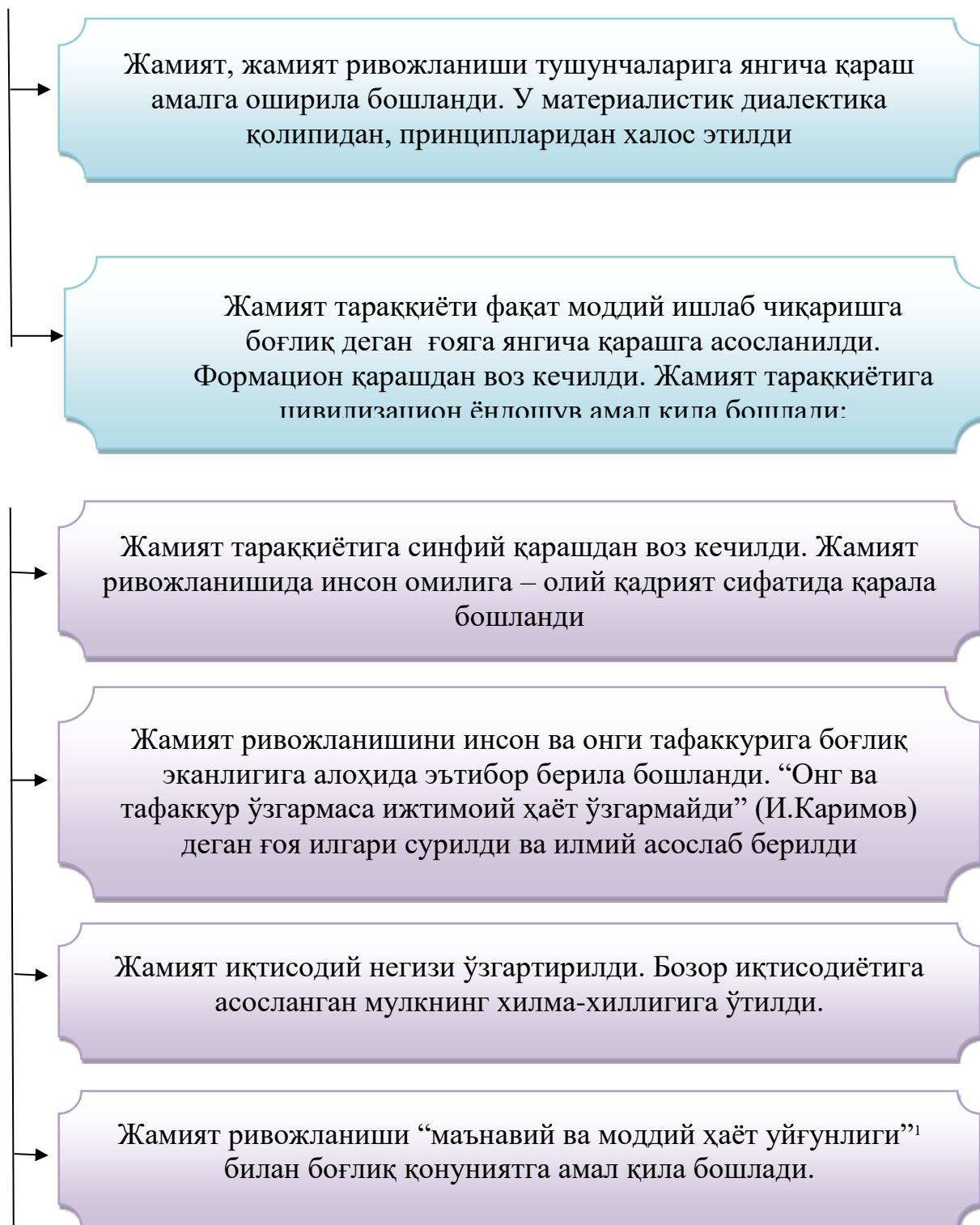
Демак, мустақиллик ва жамият тараққиёти тўғрисидаги қарашларни ўзгартириш зарурлиги Ўзбекистоннинг мустақил тараққиёт йўлидан ривожланиши ўзига хос ва мос тараққиёт моделини ишлаб чиқиш билан боғлиқ. Мустақил тараққиёт мамлакатни ўз негизида ривожланишини таъминлаш учун тегишли шарт-шароит ва омилларни яратиб беради. Унинг тўртта негизи асосланади.

Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти асарларида жамият ривожланиши қонуниятлари, шарт-шароитлари ва омилларига амал қилиб келинган турли хил қараш ва ёндошувларга нисбатан янгича концептуал ғоялар асослаб берилди ва ишлаб чиқилганлигини қуйидаги ғоялар орқали кўриш мумкин:

“Биз бундан буён эскича яшолмаймиз ва бундай яшашга замоннинг ўзи йўл қўймайди”² – деб таъкидлайди И.Каримов. демак жамият ривожланиши тўғрисидаги қарашларни ўзгартириш жамият ривожланиши билан боғлиқ коммунистик ғоя ақидалардан воз кечиш замон ўзгаришларини ҳисобга олишга алоҳида эътибор қаратилади. Ва мавжуд анъанавий қарашларни ўзгартириш билан боғлиқ ғоялар ва қарашлар ўртага ташланади.

²Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида. – Т.: Ўзбекистон, - 2011.

Жамият ривожланиши тўғрисида мавжуд бўлган анъанавий қараш ўзгарди. Уни қуйидаги йўналишларда кўриш мумкин

Бу янгича ғоя ва қарашлардаги ўзгаришларни олдинги қарашлардан тубдан фарқ қилишини алоҳида таъкидлаш зарур. Чунки жамият

ривожланишига формацион қараш жамият ривожланиши қонунларини илмий асосда холисона ўрганиш имкониятини бермайди. Яъни жамият ривожланиши фақат моддий ишлаб чиқаришга боғлаб бир томонлама таҳлил этилади. Бу охир оқибатда жамият тараққиётини “материалистик” ёки “моддийлик” нуқтаи назаридан тушунишга олиб келди. Маънавий омилнинг роли эса ҳисобга олинмади. Жамият ривожланишига формацион қараш ғояси уни бир чизиқли тушунишга асосланади. Тараққиёт моделлининг ҳилма-хиллигига асосланади. Ислоҳ Каримов асарларида жамият ривожланишини формацион қарашнинг чекланганлиги “бундан кейин капитализм ҳам йўқ социализм ҳам йўқ” деган фикрлари орқали унинг моҳиятини аниқ тасаввур этиш мумкин. Шунингдек жамият ривожланишини инсон омилига ҳам боғлиқлиги бу асосан инсон онги ва тафаккуридаги ўзгаришлар орқали илмий асослаб берилганки, жамият ривожланиши қонунларини тўғри тушунишга илмий-назарий жиҳатдан ёрдам беради.

Республикамиз биринчи Президенти Ўзбекистоннинг туб ўзгаришига бағишланган концептуал ғоялар қаторида халқимиз ва жамиятимизнинг ўзига хос хусусиятлари ҳисобга олинишининг асослаб берилганлиги бўлди. У шундай таъкидлайди “Мавжуд ижтимоий-иқтисодий муаммоларнинг кескинлиги, уларнинг ўзига хос хусусияти бу муаммоларни ҳал этишга алоҳида ёндошувни тақазо этади. Турмуш шароити ва тарзининг миллий хусусиятлари Шарқ маънавиятига мансублик ҳам шуни талаб этади”. Айни пайтда у ана шу ўзига хос қуйидаги хусусиятларни аниқ кўрсатиб берган¹:

1.2. И.А.Каримовнинг Ўзбекистон жамияти ижтимоий ҳаёти асослари ва ривожланиш босқичлари тўғрисидаги қарашлари.

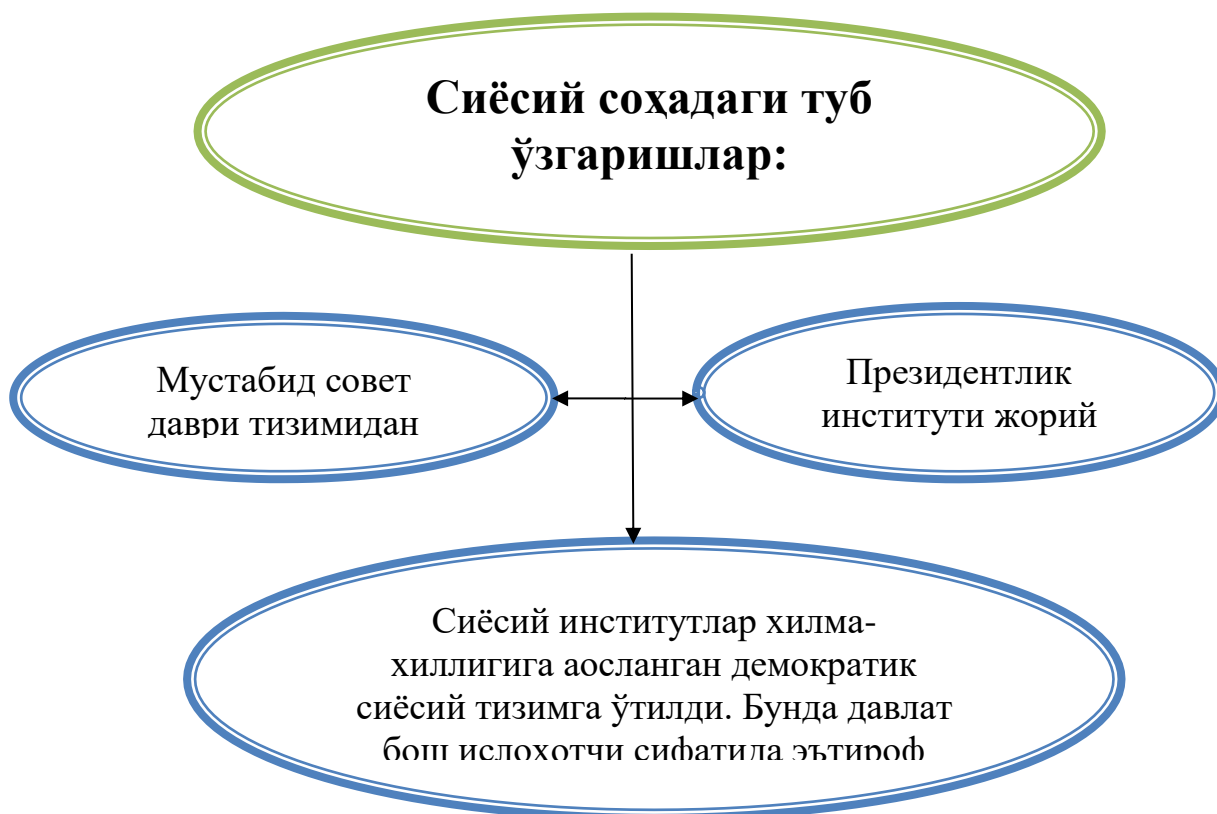
Жамият ривожланиши тўғрисидаги янги илмий-назарий ғояларнинг ўзгариши ижтимоий ҳаёт соҳаларини тубдан ўзгартириш билан боғлиқ. Бу И.Каримов асарларида “Ўзбекистонни мустақил тараққиёт йўлидан ривожланиши” ҳамда “ўзимизга хос ва мос тараққиёт йўлидан борамиз” ва “ўз

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон буюк келажак сари. – Т.: Ўзбекистон, - 1999, 10-15 бетлар.

келажимизни ўз қўлимиз билан қураимиз” ғоя ва мақсадларида орқали аниқ ифодасини топади. Ва жамият ривожланиши бунинг учун муайян ўтиш даври ва тараққиёт босқичларини босиб ўтиш зарурлиги, моҳияти асослаб берилади. Жамият ижтимоий ҳаёти соҳаларидаги туб ўзгаришлар деганда унинг иқтисодий, ижтимоий, сиёсий, маънавий-маърифий ғоявий асосларини тубдан ўзгартириш ва янгича асосга (негизга) ўтказилишини англатади.

Натижада мустақиллик туфайли жамият ижтимоий ҳаёти соҳалари тубдан ўзгарди. Унинг ҳуқуқий асосини Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида кўраимиз. Унга кўра “Ўзбекистон Республикасида ижтимоий ҳаёт сиёсий институтлар, мафкуралар ва фикрларнинг хилма-хиллиги асосида ривожланади. Ҳеч қайси мафкура давлат мафкураси сифатида ўрнатилиши мумкин эмас”.

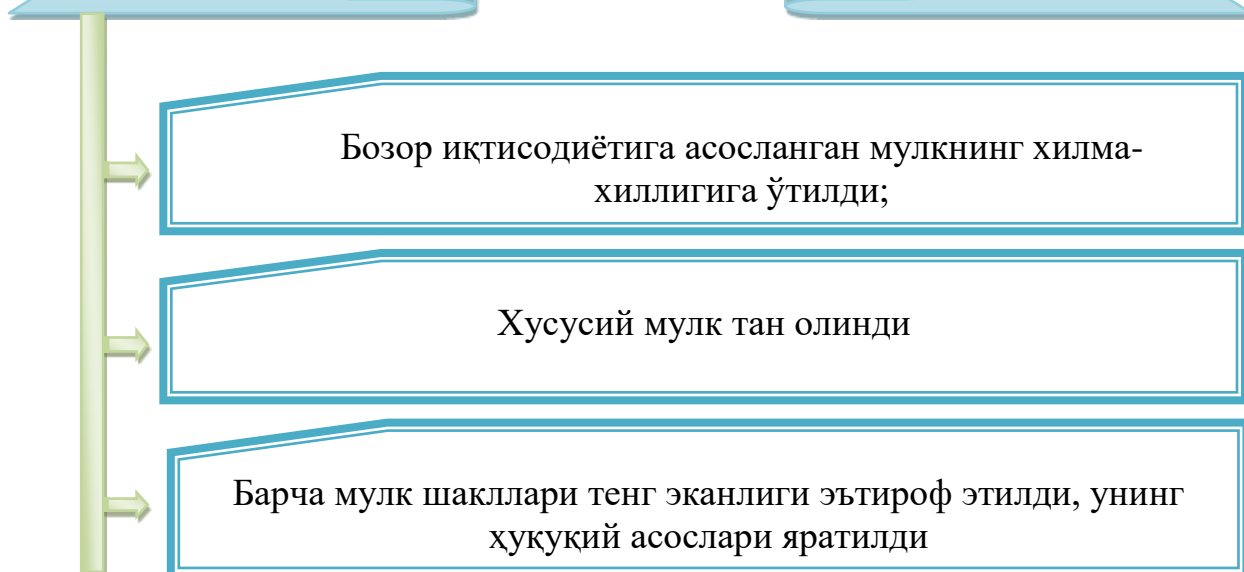
Ғоявий мафкуравий соҳадаги туб ўзгаришлар:

Коммунистик ғоя ақидаларидан воз кечилди. Миллий ғоя: асосий тушунчалари ва тамойиллари ишлаб чиқилди;

Миллий ғоя негизларига таянган ҳолда Ўзбекистон жамияти ривожланиши, унинг ўзига хос хусусиятлари асослаб берилди

Жамият ривожланишида миллий маданий мерос ҳамда умуминсоний қадриятлар, демократик принципларга амал килина бошланли:

Ижтимоий-иқтисодий соҳадаги туб ўзгаришлар

Бу Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг “Жамиятнинг иқтисодий негизи” бобида ҳуқуқий жиҳатдан ўзининг асосига эга. Унга кўра: “Бозор муносабатларини ривожлантиришга қаратилган Ўзбекистон иқтисодиётининг негизини хилма-хил шакллардаги мулк ташкил этади. Давлат истеъмолчиларнинг ҳуқуқи устунлигини ҳисобга олиб, иқтисодий фаолият, тадбиркорлик ва меҳнат қилиш эркинлигини, барча мулк шаклларининг тенг ҳуқуқлилигини ва ҳуқуқий жиҳатдан баб-баравар муҳофаза этилишини кафолатлайди. Хусусий мулк бошқа мулк шакллари каби дахлсиз ва давлат ҳимоясидадир”³, деб белгилаб қўйилган. Шунинг учун ҳам Ўзбекистонда жамият ижтимоий-иқтисодий ривожланишини таъминлашда ўрта мулкдорлар қатламини ривожлантиришга, хусусан, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик ривожланишини қўллаб-қувватлайдиган институционал ва бозор инфратузилмасини шакллантиришга катта эътибор берилмоқда⁴.

³Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. 53-модда. – Т.: Ўзбекистон, 2010.

⁴Ўзбекистон Республикаси Президенти И.Каримовнинг «Ўзбекистонда ижтимоий-иқтисодий сиёсатни амалга оширишда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг роли ва аҳамияти» мавзусидаги халқаро конференциянинг очилиш маросимидаги нутқидан. 24.09.2012.

Ўзбекистонда жамият ҳаёти соҳаларида амалга оширилган туб ислоҳотлар натижасида ўтган 25 йил муҳим ютуқларга эришилди. Уни қуйидаги рақамлар орқали кўриш мумкин

Ўзбекистон иқтисодиёти қарийб 9 баробар, аҳоли реал даромадлари жон бошига 7 баробар, ўртача пенсия миқдори қарийб 9 баробар, ойлик иш ҳақи 18 баробарга ошди

Одамларнинг умр кўриш даражаси ўртача 7 йилга узайди

Уй-жой кўрсаткичи 2 баробар ошди

Ҳар учта оиланинг биттасида автомобиль мавжуд;

Оилаларнинг 98.5 % ўзининг шахсий уй-жойи, ёки қишлоқларда яшаётган оилаларнинг 97.5% шахсий томорқасига эга

Ҳар уч нафар юртдошимиздан бири интернет тармоғидан фойдаланади

Ўзбекистон охириги 7 йил давомида ўртача 8-8.5% иқтисодий ўсишга эришди

Ислом Каримов асарларида жамият ривожланиши босқичлари қуйидагича асослаб берилган.

1989-1991 йиллар - Мустақиллик оstonаси

1991-2000 йиллар - Ўтиш даври босқичи

2000-2007 йиллар - Мамлакатни модернизациялаш

2007 йилдан ҳозиргача - Мамлакатда демократик ислоҳотларни чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш босқичи

Бу босқичлар жамият ривожланишида ўзига хос маъно-мазмунга эга. Ва мустақил тараққиёт йўлида амалга оширилган муҳим ўзгаришлар билан характерланади. Масалан, 1989-1991 йилларда, яъни Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасидаги ўзгаришларни қуйидагиларда кўриш мумкин:

- ▶ 1989 йил 21 октябрь ўзбек тилига “Давлат тили” мақоми берилди;
- ▶ Наврўз – умумхалқ байрами сифатида эълон қилинди ва б.
- ▶ 1990 йил 24 март Президентлик лавозими жорий этилди;
- ▶ Мустақиллик декларацияси қабул қилинди;
- ▶ 1991 йил 31 август Ўзбекистоннинг давлат мустақиллиги эълон қилинди;

Жамият тараққиётидаги туб ўзгаришларни амалга ошириш, ривожланиш қонунияти нуқтаи назаридан ёндошганда муайян ўтиш даврини зарурлигини тақозо этади. Бунда 1989-1991 ва 1991-2000 йилларни ҳисобга олиш зарур

“Ўтиш даври ва миллий давлатчилик асосларини шакллантириш билан боғлиқ биринчи галдаги ислоҳот ва ўзгаришларни ўз ичига олган дастлабки босқич – 1991-2000 йиллар мамлакатимиз ҳаётида улкан из қолдирган ўтиш даври, том маънода тарихий аҳамиятга эга бўлган давр бўлди”⁵.

Ўтиш даврида авваламбор,

Миллий давлатчиликнинг ҳуқуқий асоси яратилди:

- ▶ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ишлаб чиқилди ва қабул қилинди;
- ▶ Давлатчиликнинг маъмурий буйруқбозликдан бошқарувидан демократик бошқарувга ўтишнинг заминлари яратилди;
- ▶ Ижро ҳокимиятининг самарали тизими ва тузилмаларини яратилди;
- ▶ Суд ҳокимияти тизими шакллантирилди;

⁵Ислом Каримов. Ўзбекистон Республикасининг 16 йиллик мустақил тараққиёт йўли.– Т.2007.

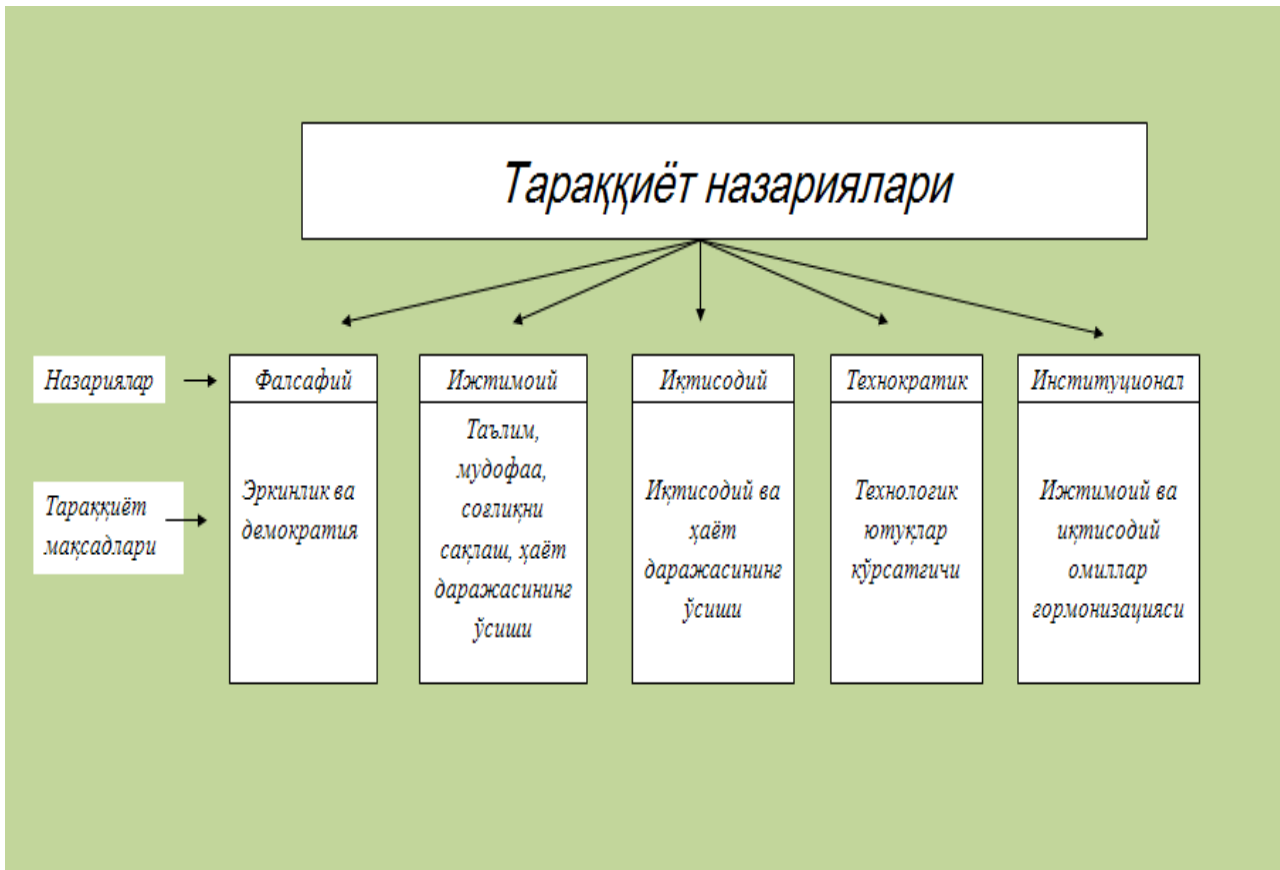
- ▶ Миллий хавфсизлик органлари шакллантирилди;
- ▶ Қишлоқ хўжалиги тубдан ислоҳ қилинди, ғалла мустақиллигига эришилди;
- ▶ Бозор иқтисодиётининг асослари яратилди;

Бозор иқтисодиёти талабларига жавоб берадиган молия ва банк тизими шакллантирилганлиги ва бошқалар билан асосланади. Ўзбекистон жамияти ўтиш даври вазифаларини амалга ошириб, жамият ижтимоий ҳаёти соҳаларида ўз негизда ривожлана бошлайди.

1.3. Жамият ривожда демократия моделларининг хилма-хиллиги ва “Ўзбек модели”нинг принципларини ишлаб чиқилиши.

Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти асарларида тараққиёт моделларининг хилма-хиллиги, тараққиётнинг “Ўзбек модели” асослаб берилган. Бунда “тараққиёт” тушунчасининг маъно-мазмунига алоҳида эътибор бериш лозим. Тараққиёт бу- такрорланмас, маълум бир мақсадга йўналтирилган ҳамда моддий ва маънавий ҳаёт соҳаларининг ҳуқуқий ўзгариши, янги сифатларга яратишга олиб келувчи фалсафий категориядир.

Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти асарларида тараққиётнинг якка-ю ягона модели йўқ деган ғоя илгари сурилади. Демократия моделларининг хилма-хиллиги асослаб берилади. Тараққиёт моделлари хилма-хиллигини эътироф этиш муҳим демократик принцип ҳисобланади. Аксинча уни эътироф этмаслик, демократиянинг моҳиятига зид ҳодисадир. Чунки ҳар қандай умуминсоний ҳодиса миллий негизда ривожланади ва амалга ошади. Бу ҳар бир халқнинг миллий маънавий мероси хусусиятлари, тафаккур ва турмуш тарзи билан бевосита боғлиқдир.

Тараққиёт моделининг хилма-хиллигида “модель” тушунчаси тараққиёт, андоза, ривожланиш маъносини англатади. Бугунги дунё тараққиётида жамият ривожланиши билан боғлиқ турли хил моделлар эътироф этилган.

- ▶ “Европа модели”
- ▶ “Хитой модели”
- ▶ “Япония модели”
- ▶ “Швеция модели”
- ▶ “Америка модели” ва ҳаказоларда кўриш мумкин.

“Ўзбек модели” эса ана шу жамият ривожланишининг ўзига хос кўринишидир ва ривожланишнинг ўзига хос йўлидир. Бу И.А.Каримовнинг “Ўзбекистон бозор иқтисодиётига ўтишнинг ўзига хос йўли” асарида атрофлича асослаб берилган. “Ўзбек модели” куйидаги хусусиятлар билан характерланади:

1. Иқтисодиётнинг мафкурадан холилиги ва унинг сиёсатдан устунлиги;
2. Давлат – бош ислохотчи;
3. Қонун устуворлиги;
4. Кучли ижтимоий сиёсат;
5. Ислохотларни босқичма-босқич амалга ошириш.

Ўзбекистон жамиятининг ривожланишида эришилаётган ютуқларни “Ўзбек модели” да белгилаб берилган тамойилларсиз тасаввур этиб бўлмайди. Мустақиллик туфайли жамият иқтисодий негизи ягона коммунистик ғоянинг таъсиридан халос этилганлиги иқтисодиётни сиёсатдан устуворлигини амалда таъминланаётганлиги иқтисодий ҳаётдаги ўзгаришларни муҳим омили бўлиб хизмат қилмоқда. Мустақиллик туфайли давлатга қараш тубдан ўзгарди. Ислом Каримов асарларида давлат бош ислохотчи эканлиги алоҳида таъкидланади. Натижада собиқ совет даврида амал қилган “давлат-жамият-инсон” тизими ўрнида “инсон-жамият-давлат” тизимига ўтилганлиги билан

аҳамиятлидир. Бу орқали инсон манфаатларининг давлат манфаатларидан устуворлиги аниқ белгилаб кўйилди. Давлатнинг ҳукмронлигига барҳам берилди. Давлат бош ислоҳотчи сифатида жамият ривожланиши билан боғлиқ бўлган унинг қонуний асосларини яратишда ҳамда қабул қилинган қонунларнинг ижросини назорат этишда бош ислоҳотчи ролини ўйнамоқда. “Ўзбек модели”да қонун устуворлиги муҳим тамойили ҳисобланади, унга кўра қонун олдида барчанинг баробар эканлиги ўзининг аниқ ифодасини топган. Ўзбекистоннинг ижтимоий-иқтисодий хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда “кучли ижтимоий сиёсат” тамойилига амал қилиб келинмоқда. Аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож бўлган қатламлари давлат томонидан ҳимоя қилинмоқда ва ижтимоий қўллаб-қувватланмоқда. “Ўзбек модели”да ислоҳотларни босқичма-босқич амалга ошириш тамойили жамиятнинг тадрижий ривожланишини таъминлашга хизмат қилади. У турли инқилобий ўзгаришларни амалга оширишни эътироф этмайди. Мустақиллик йилларида эришилган ютуқларда унинг натижаларини кўриш мумкин.

1. Бизнинг мақсадимиз эркин ва фаровон, демократик ҳаёт куриш;
2. Ким эдигу ким бўлдик? Эртага ким бўлишимиз, қандай янги марраларни эгаллашимиз керак?
3. Тарих – бамисоли кўзгу;
4. «Ўзбек модели» амалда ўзини оқлаган, ёруғ истиқболимизни белгилаб берган тараққиёт йўли;
5. Қишлоқ тараққий топса, юртимиз обод, ҳаётимиз янада фаровон бўлади;
6. Ободлик кўнгилдан бошланади;
7. Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, доно ва албатта бахтли бўлишлари шарт;
8. Ҳалқимизга тинчлик ва омонлик керак

Хулоса қилиб айтганда, **биринчидан**, Ўзбекистон Республикаси Президенти асарларида жамият ривожланиши тўғрисидаги ғоялар ва қарашлар янгича маъзун-моҳиятга эга бўлган концептуал ғоялар асослаб берилди. У анъанавий қараш ва ёндошувлардан моҳияти жиҳатидан фарқ

қилади;

Иккинчидан, жамият ривожланиши объектив қонуниятларга эга. Уни ифодаловчи омилларни аниқлаш жамият ривожланишини тўғри белгилашга хизмат қилади. Ривожланиш жараёнларида бирон-бир омилни мутлоқлаштирмасликка, уни айрим сиёсий ва ягона мафкура, мақсадлардан холис бўлишга ёрдам беради;

Учинчидан, жамият ривожланиши муайян тараққиёт босқичларини ўз ичига олади. Ўзбекистон жамияти ривожланишида бу тараққиёт босқичлари ижтимоий ҳаёт соҳаларида турган турли вазифаларни амалга ошириш билан бир-биридан фарқ қилади;

Тўртинчидан, янги жамият қуришнинг ягона “модел” йўқ, бўлиши ҳам мумкин эмас. Ҳар бир халқнинг ўзига хос хусусиятлари ва тараққиёт даражаларини ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқилган “модел”гина самарали “ишлаши” мумкин.

Бешинчидан, жамият ривожланиши турли хил ривожланиш моделларига эга бўлади, бу демократик принципларга тўла мос келади. Айни пайтда миллий ва жамият тараққиётининг мавжуд хусусиятларини ҳисобга олинишини ҳам тақазо этади. Бу ўз навбатида халқнинг янги жамият қуришга ислоҳотлаштиради ва бирлигини мустаҳкамлайди.

Назорат саволлари:

1. Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти И.Каримов асарларида жамият ривожланиши тўғрисидаги янгича ғоялар
2. И.Каримов асарларида демократик жамият ривожланишининг илмий асослари
3. Жамият ривожланишига формацион ёндашувнинг чекланганлиги
4. Жамият ривожланишида маънавий ва моддий ҳаёт уйғунлигининг асосланиши
5. Мустақиллик ва жамият ривожланишининг янги назарий концептуал асосларининг ишлаб чиқилиши

6. “Онг ва тафаккур ўзгармаса, ҳаёт ўзгармайди” ғоясининг жамият ривожланишидаги аҳамияти
7. Жамият ривожланиши ва ижтимоий ҳаётдаги туб ўзгаришлар
8. “Ўтиш даври” ва тараққиёт босқичлари
9. Демократия моделлари хилма-хиллиги тўғрисидаги қарашлар
10. Тараққиётнинг “Ўзбек модели” нинг илмий асосланиши
11. Жамият ривожланишида сиёсий соҳадаги туб ўзгаришлар ва унинг моҳияти
12. Мустақиллик ва жамият иқтисодий негизларининг тубдан ўзгариши
13. Жамият ривожланишида мафкуралар ва фикрлар хилма-хиллигининг аҳамияти

**2-мавзу: Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти
И.А.Каримов асарларида демократик жамият ривожини, глобаллашув ва
таълим-тарбия масалалари**

РЕЖА:

- 2.1. Ўзбекистонда демократик жамиятнинг ривожланиши: шарт-шароитлари ва омиллари, ҳуқуқий даалат ва фуқаролик жамияти ривожланиши.
- 2.2. Демократик жамият тараққиётини таълим-тарбия билан боғлиқлиги, таълим сифатига янги талаблар.
- 2.3. Глобаллашув шароитида таълим-тарбия соҳасидаги эришилган ютуқлар ва айрим муаммолар.

***Таянч иборалар:** Давлат ҳокимияти ва бошқарувни демократлаштириш, демократик жамият ривожланиши фуқаролик жамияти институтлари, ОАВ, глобаллашув, таълим-тарбия, таълим-тарбиянинг узвий боғлиқлиги, таълим-тарбиянинг демократик жамият ривожланишидаги аҳамияти,*

2.1. Ўзбекистонда демократик жамиятнинг ривожланиши: шарт-шароитлари ва омиллари, ҳуқуқий даалат ва фуқаролик жамияти ривожланиши.

Демократик жамият куриш вазифаларини амалга ошириш бир-бири билан узвий боғлиқ бўлган ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти куриш вазифаларини ўз ичига олади ҳамда унинг муҳим шарти ҳисобланади. Яъни биз демократик жамиятни ҳуқуқий давлатсиз ва фуқаролик жамияти институтларисиз тасаввур эта олмаймиз. Шунинг учун ҳам И.А.Каримов **ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамиятини** демократик жамиятнинг икки каноти ёки унинг муҳим шарти эканлигини алоҳида таъкидлайди.

Демократик жамият ривожда қуйидаги тушунчаларнинг маъно-мазмунига алоҳида эътибор қаратиш лозим

Ҳуқуқий давлатнинг асосий белгилари қуйидагилардан иборат:

- Ҳуқуқнинг устуворлиги принципи;
- Тенглик принципи;
- Сиёсий институтлар хилма-хиллиги;
- Давлат ҳокимиятининг бўлиниш принципи;
- Ҳокимиятни ташкил этишда демократик сайлов ўтказиш принципларига асосланиш.

Шунингдек, адолатли демократик ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамиятини қуриш асосий вазифадир.

Шу билан ҳуқуқий бўлмаган давлатдан тубдан фарқ қилади. Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти ўзининг “Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари” асарининг “Демократик институтларини ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантириш” номли бобида унинг моҳияти ва мақсад ва вазифаларини аниқ

кўрсатиб беради.

Фуқаролик жамияти – фуқароларнинг ўз ҳуқуқ ва эркинликларини англаши ҳамда фуқаролик жамияти институтлари орқали давлат ва жамият бошқарувида фаол иштирок этишидир.

Фуқаролик жамиятига Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти И.Каримов қуйидагича таъриф беради: **“Фуқаролик жамияти - ижтимоий макон. Бу маконда қонун устувор бўлиб, у инсоннинг ўз-ўзини камол топтиришига монелик қилмайди, аксинча, ёрдам беради. Шахс манфаатлари, унинг ҳуқуқ ва эркинликлари тўла даражада рўёбга чиқишига кўмаклашади.** Айни вақтда бошқа одамларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари камситилишига йўл қўйилмайди. Яъни эркинлик ва қонунга бўйсунуш бир вақтнинг ўзида амал қилади, бир-бирини тўлдиради ва бир-бирини тақозо этади. Бошқача айтганда, давлатнинг қонунлари инсон ва фуқаро ҳуқуқларини камситмаслиги лозим. Шунинг баробарида барча одамлар қонунларга сўзсиз риоя қилишлари шарт”⁶. Кучли давлатдан кучли фуқаролик жамияти сари” концепциясининг моҳияти қуйидагилардан иборат:

Биринчидан, мамлакат иқтисодиётининг барқарор ривожланиши ва аҳолининг турмуш фаровонлигининг тобора юксалиши;

Иккинчидан, жамият ҳаёти ва бошқарув тизимларининг иқтисодий заминлар асосида такомиллашуви;

Учинчидан, ҳокимият тармоқларининг эркин фаолият кўрсатиш имкониятларининг кучайиши ва айни пайтда ўзаро тийиб туриш тамойилининг амал қилиши;

Тўртинчидан, фуқароларнинг давлат олиб бораётган сиёсатга нисбатан ишончнинг мустаҳкамлиги ва уни қўллаб-қувватланиши кабилардир.

Кучли фуқаролик жамиятининг асосий белгиси фуқароларнинг қонунга итоат қилиши ҳаёт тарзига айланиши, уларнинг қонун билан ҳаёт кечиришининг амалиётга айланганлигидадир.

⁶ Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари - Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. Т. 6. – Т.: Ўзбекистон, 1998. – 151-б.

Фуқаролик жамиятининг муҳим хусусиятлари қаторида сиёсий партиялар, жамият ташкилотлари ва фуқаролик инситутларининг эркинлигининг таъминланганлиги ҳисобланади.

Демократиянинг сифати партияларнинг пайдо бўлиши, уларнинг сони, дастурий йўл-йўриқларининг ўзига хослиги, ижтимоий манфаатлар йиғиндиси ва жамланиши орқали табиий йўл билан белгиланмаслиги лозимлигига эътибор қаратилади. Унга кўра сиёсий партиялар мавжуд бўлишининг асосий ва бирдан-бир принципи давлатнинг конституциявий меъёрларини ҳурмат қилиш ва уларга риоя этишдан иборат бўлмоғи лозим.

Мамлакатдаги ижтимоий-сиёсий барқарорлиги йўлида жамоатчилик фикрини шакллантирувчи оммавий ахборот воситаларининг ўрни муҳим аҳамиятга эга. Республикадаги янги ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий шарт-шароитлар оммавий ахборот воситалари олдига мутлақо янги, шу пайтгача нотаниш бўлган вазифаларни қўймоқда.

Ҳозирги пайтда жамият ҳаёти ва фаолиятида оммавий ахборот воситаларининг ролини фаоллаштириш қуйидагиларда ўз аксини топади:

Биринчидан, оммавий ахборот воситалари имкониятини ошириш учун керакли шароитлар яратиш, уларга жамиятнинг сиёсий, иқтисодий ва маънавий ҳаётида муносиб ўрин бериш, журналистлар фаолиятини ижтимоий ва ҳуқуқий кафолатлаш зарур.

Оммавий ахборот воситалари мамлакатда юз бераётган жараёнларга турлича қарашларни эркин ва холис ифодалашга қодир бўлиши, ҳокимият билан жамият ўртасида холис воситачи бўлиши ва, муҳими, инсон ҳамда жамият манфаатларининг фаол ва изчил ҳимоячиси бўлиши учун профессионал журналистлар ва оммавий ахборот воситалари ходимларини тайёрлаш жараёнини қайта кўриб чиқиш, ахборот олиш, таҳлил қилиш, ишлаш ва етказишнинг замонавий усулларини ва воситаларини ўзлаштиришда уларга ёрдам бериш зарур.

Иккинчидан, оммавий ахборот воситаларининг фаолиятини ва уларнинг самарали ишлашига ёрдам берадиган механизмларни тартибга

солувчи қонунчилик базасини такомиллаштириш муаммоси ҳам долзарб бўлиб бормоқда⁷.

Энг асосий ижтимоий институт бўлган мулкка (асосан, хусусий мулкка) муносабатнинг ўзгариши бутун жамиятни ва, хусусан, иқтисодий ҳаётни демократиялашнинг бош бўғини бўлди. Жамиятни сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий янгилаш асосан янги мулкчилик муносабатлари орқали ўтади.

Ислом Каримов инсоният минг йиллар мобайнида ишлаб чиққан демократик кадриятларни тўла-тўқис ўзлаштириб олиш жамиятда ислохотларни чуқурлаштиришнинг муҳим шарти эканлигини таъкидлаб, “демократия” тушунчасини қуйидагича ёритилади. Умумий тарзда демократия деганда ҳамманинг манфаатлари йўлида кўпчиликнинг ҳокимияти ва озчиликнинг иродасини ҳурмат қилиш тушунилади. Батафсил таҳлил қилинганда эса демократия - халқнинг ўз эркинлиги ва мустақиллигига қарашлари ҳам, ҳар бир шахснинг манфаатлари ва ҳуқуқларини ўзбошимчалик билан чеклашлар ва шу йўсиндаги ҳаракатлардан ҳимоя қилиш ҳам, фуқароларнинг ўз-ўзини бошқариш шакли ҳам эканлиги аён бўлади.

Жамиятда демократия қай даражада эканлигини белгиловчи камида учта мезон бор. Улар қуйидагилардан иборат

1. Халқ қарорлар қабул қилиш жараёнларидан қанчалик хабардорлиги

2. Ҳукумат қарорлари халқ томонидан қанчалик назорат қилиниши

3. Оддий фуқаролар давлатни бошқаришда қанчалик иштирок этишидир

“Ана шу уч соҳада ҳақиқий силжишлар бўлмас экан, - деб таъкидлайнади мазкур асарда, - демократия ҳақидаги ҳамма гап-сўзлар ё

⁷ Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари - Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. Т. 6. – Т.: Ўзбекистон, 1998. – 151-б.

халққа хушомад қилиш, ёки оддий сиёсий ўйин бўлиб қолаверади. Бундай силжишлар эса бир кунда бўладиган иш эмас”⁸.

Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти Иккинчи чақирик Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тўққизинчи сессиясидаги сўзлаган маърузасида Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишларини кўрсатиб беради. Улар қуйидагилардан иборат:

1. Мустақилликни асраб-авайлаш, ҳимоя қилиш ва мустаҳкамлаш;
2. Мамлакатимизда хавфсизлик ва барқарорликни, давлатимизнинг худудий яхлитлигини, сарҳадларимиз дахлсизлигини, фуқароларимизнинг тинчлиги ва осойишталигини таъминлаш;
3. Эркин иқтисодиёт тамойилларини жорий этиш;
4. Инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини, сўз ва матбуот эркинлигини, шунингдек, ошкораликни, жамиятда ўтказилаётган ислохотларнинг очиқлигини таъминлайдиган демократик тамойилларни амалий ҳаётда жорий қилиш;
5. Жамият ҳаётида нодавлат ва жамоат ташкилотларининг ўрни ва аҳамиятини кескин кучайтириш;
6. Суд-ҳуқуқ соҳасини ислоҳ қилишни изчил давом эттириш;
7. Демографик ва бошқа миллий хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда кучли ижтимоий сиёсат олиб бориш⁹.

Ислом Каримов энг **муҳим устувор мақсад** – мустақилликни асраб-авайлаш, ҳимоя қилиш ва мустаҳкамлашга тўхталар экан, мустақиллик энг аввало ўз тақдиримизга ўзимиз эгалик қилиш ҳуқуқи, келажагимизни ўз қўлимиз билан барпо этиш, юртимиз бойликларидан фақат халқимиз ва

⁸Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари - Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. Т. 6. – Т.: Ўзбекистон, 1998. – 151-б.

⁹Каримов И.А.. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. Иккинчи чақирик Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тўққизинчи сессиясидаги маъруза, 2002 йил 29 август - Биз танлаган йўл – демократик тараққиёт ва маърифий дунё, ҳамкорлик йўли. Т. 1. – Т.: 2003.

Ватанимиз манфаатлари йўлида фойдаланиш, муқаддас маънавий қадриятлар ва миллий анъаналарга таянган ҳолда ва тарзда яшаш, ана шу бебаҳо меросни асраб-авайлаб, уни келгуси авлодларга янада бойитган ҳолда етказиш эканлигини таъкидлайди.

Мустақил тараққиёт йўлини айнан мана шу маъно-мазмунда англаб, уни мамлакатни сиёсий жиҳатдан ривожлантириш, иқтисодийётни модернизация қилиш, жамиятни маънавий янгилаш борасида олиб бораётган барча ислохотларимизнинг мезони сифатида баҳолайди.

Иккинчи устувор йўналиш биринчи устувор йўналиши билан узвий боғлиқ бўлиб, бу - мамлакатимизда хавфсизлик ва барқарорликни, давлатимизнинг худудий яхлитлигини, сарҳадларимиз дахлсизлигини, фуқароларимизнинг тинчлиги ва осойишталигини таъминлашдан иборат. Бу мезонлар ҳар доим ривожланиш ва тараққиётнинг асосий шарти бўлиб келган. Бунда экстремизм ва ашаддий ақидапарастликнинг ҳар қандай кўринишларига, халқаро террорчилик ва наркобизнесга қарши изчил курашиш йўлида барча имкониятларимизни ва куч-қудратимизни сафарбар қилиш муҳим аҳамиятга эга ҳисобланувчи вазифалардан биридир.

Буборадаги ишларнинг асосий маъно-мазмуни мамлакатимизда миллатлар ва динлараро тотувлик, фуқаролар ҳамжиҳатлигини янада мустаҳкамлаш, Ўзбекистонда истиқомат қилаётган барча инсонларнинг миллати ва дини, ирқива жинсига қарамасдан, уларнинг тинчлиги ва осойишталигини таъминлаш ташкил қилади.

Шу билан бирга, И.Каримов ўз маърузасида ички хавфсизлик муаммоларига ҳам тўхталиб, ўтмишдан салбий мерос бўлиб қолган нуқсон ва иллатлардан халос бўлиш, коррупция, миллатчилик, маҳаллийчилик, уруғ-аймоқчилик кўринишларига қарши курашиш ва, албатта, жамиятни эркинлаштириш йўлидаги ислохотларни изчил давом эттириш ва чуқурлаштириш зарурлигини таъкидлаб ўтади.

Учинчи устувор йўналиш бозор ислохотларини янада чуқурлаштириш, кучли бозор инфратузилмасини яратиш, барқарор ва ўзаро мутаносиб,

мустаҳкам иқтисодиётнинг муҳим шарти бўлган эркин иқтисодиёт тамойилларини жорий этиш билан боғлиқ.

Бу йўналиш ялпи ички маҳсулот ишлаб чиқаришда етакчи ўринни эгаллайдиган, фуқароларнинг муҳим даромад манбаи ва мулкдорлар синфини шакллантиришнинг асоси бўлган хусусий секторнинг мавқеини янада ошириш, кичик ва ўрта бизнес ҳамда тадбиркорликни жадал ривожлантиришни тақозо этади.

Бу борадаги асосий вазифалар қуйидагилардан иборат:

- ташқи иқтисодий фаолият ҳамда валюта бозорини эркинлаштириш;
- миллий валютанинг жорий операциялар бўйича эркин алмашувини таъминлаш;
- миллий валютамиз - сўмнинг барқарорлиги ва харид қувватини ҳар томонлама мустаҳкамлашдан иборат¹⁰.

Иқтисодиётда таркибий ўзгаришларни амалга ошириш ва уни модернизация қилиш, экспорт ривожини, импорт ўрнини босадиган маҳсулотлар ишлаб чиқаришни таъминлашнинг муҳим шарти бўлган хорижий инвестициялар, авваламбор, хусусий сармояларни жалб этиш, бунинг учун тегишли инвестицион муҳит ва инвесторлар учун кафолатлар яратиш, ташқи ва ички инвестицияларни бутун иқтисодиётимизни янгилашга, олтин-валюта захираларимизнинг барқарор ўсишига хизмат қиладиган етакчи тармоқларга йўналтириш катта аҳамиятга эга эканлиги таъкидланади.

Жамиятимизни янада ривожлантириш ва сифат жиҳатидан янгилаш борасидаги **тўртинчи устувор йўналиш** - бу инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини, сўз ва матбуот эркинлигини, шунингдек, ошкораликни, жамиятда ўтказилаётган ислохотларнинг очиқлигини таъминлайдиган

¹⁰ Каримов И.А. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. Иккинчи чакириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тўққизинчи сессиясидаги маъруза, 2002 йил 29 август - Биз танлаган йўл – демократик тараққиёт ва маърифий дунё, ҳамкорлик йўли. Т.1. –Б.: 2003.

демократик тамойилларни сўзда ёки қоғозда эмас, амалий ҳаётда жорий қилишдир.

Ахборот соҳасини жадал ривожлантириш, оммавий ахборот воситалари - матбуот, радио-телевидение фаолиятини эркинлаштириш фуқаролик жамияти асосларини барпо этиш жараёнининг узвий таркибий қисмига айланиши зарур. “Қисқа қилиб айтганда, - деб таъкидлайди И.Каримов, - оммавий ахборот воситалари том маънода "тўртинчи ҳокимият" даражасига кўтарилмоғи лозим”¹¹.

Бу йўналишда қилиниши лозим бўлган ишлар қуйидагича белгиланади:

Ҳақиқий демократик матбуот кўрсатма асосида яшай олмайди ва яшаши ҳам мумкин эмаслигини таъкидлар экан, Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти матбуотнинг қуйидаги жиҳатларини белгилаб беради:

- эркин матбуот реал вазият шароитида фаолият кўрсатиши;
- ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий ҳаётнинг долзарб муаммоларини дадил кўтариб чиқиши;
- одамларни безовта қилаётган барча масалаларни жамоатчилик муҳокамасига ҳавола этиши;
- ҳокимият ва бошқарув тузилмаларининг қабул қилаётган қарорлари ва фаолиятига танқидий, шу билан бирга, холис баҳо бериб бориши¹².

Матбуот эркинлигининг кафолати - ахборот соҳасида бозор муносабатлари ва рақобатни ривожлантириш билан чамбарчас боғлиқ. Бугун оммавий ахборот воситалари олдида иқтисодий шериклар топиш, иқтисодий жиҳатдан ўзини ўзи таъминлашга эришиш борасида кенг ва реал имкониятлар

¹¹ Каримов И.А. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. Иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тўққизинчи сессиясидаги маъруза, 2002 йил 29 август - Биз танлаган йўл – демократик тараққиёт ва маърифий дунё, ҳамкорлик йўли. Т.11. – Т.: 2003.

¹² Каримов И.А. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. Иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тўққизинчи сессиясидаги маъруза, 2002 йил 29 август - Биз танлаган йўл – демократик тараққиёт ва маърифий дунё, ҳамкорлик йўли. Т.11. – Т.: 2003.

пайдо бўлмоқда, бу эса ўз навбатида уларнинг эркин ва мустақил фаолият кўрсатишида асосий омил бўлиб хизмат қилади.

Барча оммавий ахборот воситаларига, мулк шакли, тиражи, қамрови ҳамда мавзу йўналишидан қатъи назар, уларнинг мамлакатимиз ахборот майдонида ҳалол рақобат асосида фаолият олиб бориши учун давлат зарур шарт-шароитларни яратиб бериш – жамиятни том маънода демократлаштириш гаровидир.

Шу асосда "Оммавий ахборот воситалари соҳасида иқтисодий муносабатларнинг асослари тўғрисида"ги қонунни қабул қилиниши ҳамда мазкур қонуннинг, мустақил нашрларни айрим эскича фикрлайдиган мансабдор ва амалдорлар, табиий монополиялар, ҳомийлар ва реклама берувчилар, матбуот тарқатувчилар, ноширлар ва бошқаларнинг таъсиридан самарали ҳимоя қилиши зарурлиги каби вазифалари ёритилади.

Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришда жамиятда ошқоралик ва очикликни таъминлаш масаласи жамоатчилик фикрини ўрганиш усул-услугларининг қай даражада ривожлангани билан бевосита боғлиқлиги, жамоатчилик фикри - фуқаролик жамиятининг ҳолатини ўзида аниқ акс эттирадиган бамисоли бир кўзгу эканлигини таъкидлар экан И.Каримов, жамоатчилик фикрини ўрганиш ҳам, уни шакллантириш ҳам яхши йўлга қўйилмаганини, бундай ёндашув сиёсий ҳаётимизнинг доимий белгисига айланиб улгурмагани таассуф билан қайд этади¹³.

Жамиятини янада демократлаштириш ва фуқаролик институтларини шакллантириш аввало аҳоли сиёсий фаоллигининг ўсиши, унинг сиёсий, ижтимоий ва давлат ҳаётида нечоғли фаол иштирок этиши билан узвий боғлиқ.

¹³ И.Каримов. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. Иккинчи чакириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тўққизинчи сессиясидаги маъруза, 2002 йил 29 август - Биз танлаган йўл – демократик тараққиёт ва маърифий дунё, ҳамкорлик йўли. Т.1. -4б.: 2003.

Бу масалани ечишда биринчи галда мамлакатимиздаги мавжуд сиёсий партия ва ҳаракатлар ўз фаолиятини жонлантириши, тараққий топган демократик давлатлар тажрибаси асосида юртимизда кўппартиявийлик, демократик парламентаризм тизими, ижобий сиёсий рақобат муҳитини қарор топтиришга ва жамиятимиз сиёсий майдонида тан олинган оппозиция пайдо бўлишига ҳисса қўшиши лозим.

Бешинчи устувор йўналиш фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг муҳим шарти бўлиб, бу жамият ҳаётида нодавлат ва жамоат ташкилотларининг ўрни ва аҳамиятини кескин кучайтиришдан иборат. Фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг асосий йўналишларига тўхталар экан, фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг муҳим шарти бўлиб, бу жамият ҳаётида нодавлат ва жамоат ташкилотларининг ўрни ва аҳамиятини кескин кучайтиришдаги ролини алоҳида таъкидлайди. “Бошқача қилиб айтганда, - дейди Ислон Каримов, бу - "Кучли давлатдан кучли жамият сари" деган тамойилни амалда ҳаётга жорий этиш демакдир”¹⁴.

Фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг асосий йўналишлари ҳақида гапирганда, ижтимоий-иқтисодий жараёнлар билан боғлиқ кўп масалаларни ҳал қилишда давлат тузилмаларининг ролини камайтириш ва бу вазифаларни босқичма-босқич жамоат ташкилотларига ўткази бориш лозимлигини таъкидлайди.

Бунинг учун авваламбор давлатнинг иқтисодий соҳага, хўжалик юритувчи тузилмалар, биринчи галда, хусусий сектор фаолиятига аралашувини чеклаш лозим. Шу ўринда савол туғилиши мумкин: бундай вазиятда давлат тизимининг роли нимадан иборат бўлади?

Бу масалада давлатнинг роли, аввало, иқтисодиётни ривожлантириш борасидаги устувор йўналишларни аниқлашга, қабул қилинган қонунлар ва ҳуқуқий нормаларнинг барча томонидан сўзсиз бажарилишини таъминлашга, ташаббус ва тадбиркорликни рағбатлантиришга, хўжалик юритувчи

¹⁴ Ўша манба.

субъектлар ўртасида рақобат муҳитини қарор топтириш учун зарур ва ҳаммага баробар бўлган шарт-шароитлар яратишга қаратилмоғи даркор.

Маълумки, қонунлар ижросини таъминлаш, мамлакатда қабул қилинган ва амалда бўлган меъёрий ҳужжатларни ҳаётга жорий қилишда давлат ҳокимият органлари фаолияти устидан жамоатчилик назоратини кучайтириш муҳим аҳамият касб этади. “Биз, - дейди Ислон Каримов, - "Адолат - қонун устуворлигида" деган ҳаётий тамойилга қатъий амал қилиб яшашимиз зарур. Биз учун бундан бошқа йўл йўқ”¹⁵.

Маълумки, давлатнинг назорат функцияларини қанча кучайтирилса, назорат билан шуғулланувчи давлат тузилмалари ва органларини қанча кўпайтирилса, амалдорларнинг зўравонлиги ва коррупция шунча авж олаверади. Шунинг учун ҳам биз жамоатчилик назоратини, давлат фаолияти, шу жумладан, унинг куч ишлатувчи тузилмалари фаолияти устидан ҳам жамият назоратини ҳар томонлама кучайтиришга алоҳида эътибор берилмоқда.

Ҳаётимизни эркинлаштириш йўналишларининг яна бир муҳим йўли - марказий ва юқори давлат бошқарув идоралари вазифаларини давлат ҳокимиятининг қуйи тузилмаларига, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига босқичма-босқич ўткази боришни таъминлашдир.

2002 йилда мамлакат бюджети даромад қисмининг 56 фоизи ва харажат қисмининг 52 фоизини ҳудудий бюджетлар ташкил этди. Шу тариқа давлат бюджетининг даромадлар ва харажатлар билан боғлиқ каттагина қисми ҳудудлар томонидан назорат қилинмоқда.

Мана шу рақамлар ҳудудий ҳокимият тузилмалари ваколатларини кенгайтириш борасида қилинган ишлар салмоғини яққол кўрсатиб турибди. Бу жараёнлар янада ривожланиши ва мустақамланиши, самарали усул-услуглар ва шаклларга эга бўлиб бориши муҳим аҳамиятга эга.

¹⁵ Каримов И.А. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. Иккинчи чакириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тўққизинчи сессиясидаги маъруза, 2002 йил 29 август - Биз танлаган йўл – демократик тараққиёт ва маърифий дунё, ҳамкорлик йўли. Т. 1. – 4Б.: 2003.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари - маҳалла институти, турли жамоат бирлашмалари ҳамда ташкилотларини ривожлантириш ва мустақкамлаш масаласи доимий эътиборда бўлиб келмоқда.

Бу масалада фуқаролик институтлари ва ўзини ўзи бошқариш органларини ривожлантириш учун ташкилий-ҳуқуқий механизмларни, яъни тегишли қонунчилик асосини шакллантириш, ташкилий-техникавий, моддий шарт-шароитларни, давлат ва жамоат бирлашмалари ҳамкорлигининг самарали усул-услугларини вужудга келтириш ўта муҳим аҳамият касб этади.

Шу муносабат билан "Жамоат бирлашмалари тўғрисида"ги қонунга зарурий ўзгартишлар киритиш, "Ижтимоий жамғармалар тўғрисида", "Нодавлат ноижорат ташкилотлари ва уюшмалари тўғрисида", "Хайрия фаолияти тўғрисида"ги қонунларни қабул қилиш ҳам муҳим аҳамиятга эга эганлиги кўрсатилади.

Суд-ҳуқуқ соҳасини ислоҳ қилиш бўйича бошланган ишларни изчил давом эттириш **олтинчи устувор йўналишдир**. Бу соҳадаги энг муҳим вазифа суд-ҳуқуқ идораларининг мустақиллиги ва таъсирчан фаолиятини амалда таъминлашдир. Судлар том маънода мустақил бўлган ҳолдагина қонунларнинг қатъий ижроси, уларнинг ҳақиқий устуворлиги сўзсиз таъминланади. "Қаерда суд мустақил бўлмас экан, - дейди И.Каримов, - шу ерда қонун талаблари ва адолат бузилиши муқаррар"¹⁶.

Қонун устуворлигини, инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимоясини таъминламасдан туриб фуқаролик жамиятини қуриш ҳақида сўз юритишга ҳеч қандай асос қолмайди.

Шунинг учун ҳам бугунги кунда юридик-ҳуқуқий нормаларни эркинлаштириш ва янгилаш, суд органлари фаолиятининг ташкилий шаклларини такомиллаштириш бўйича ривожланган демократик мамлакатлар

¹⁶ И.Каримов. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. Иккинчи чакириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тўққизинчи сессиясидаги маъруза, 2002 йил 29 август - Биз танлаган йўл – демократик тараққиёт ва маърифий дунё, ҳамкорлик йўли. Т.1. –4Б.: 2003.

тажрибасини ҳар томонлама чуқур ўрганиб чиқиш долзарб вазифа бўлиб қолмоқда.

Суд ҳокимияти ва оммавий ахборот воситаларининг ўзаро муносабати масаласи ҳам муҳим аҳамиятга эга эканлигини ҳисобга олиш долзарб масаладир. Чунки айнан оммавий ахборот воситаларининг жамоатчилик фикрига, фуқароларнинг ҳуқуқий онгига таъсир ўтказиш ҳамда аҳолининг ҳуқуқий маданиятини шакллантиришдаги ўрни ва аҳамияти чексиз.

Бу вазифаларни амалда таъминлашда даъво аризалари ва шикоятларни қабул қилиш ҳамда уларни кўриб чиқиш борасидаги дастлабки жараёнларни янада соддалаштириш муҳим аҳамият касб этиши таъкидланади.

Еттинчи устувор вазифа - бу барча ислоҳотларимизнинг бош йўналиши ва самарадорлигининг пировард натижасини белгилаб берадиган инсон омили ва мезонидир.

Бу - демографик ва бошқа миллий хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда кучли ижтимоий сиёсат олиб бориш демакдир.

Ижтимоий инфратузилмани, таълим ва соғлиқни сақлаш соҳаларини янада ривожлантириш, нафақа билан таъминлаш тизимини такомиллаштириш, аҳолини экологик ва бошқа хавф-хатарлардан муҳофаза этиш, қисқа қилиб айтганда, одамларимизнинг социал соҳа бўйича талаб ва эътирозларини қондириш масалаларига давлатнинг доимий эътиборини ҳар томонлама кучайтириш лозим.

“Юртимиздаги ҳар қайси вилоят, шаҳар ва қишлоқларимизда шу соҳага атрофлича эътибор берар эканмиз - ҳеч шубҳасиз, аҳолимизнинг, халқимизнинг бунга жавобан миннатдорлигига ва сиёсатимизни қўллаб-қувватлашига эришган бўламиз, -деб таъкидлайди И.Каримов”.

Фуқаролик жамияти асосларини барпо этишнинг энг муҳим таркибий қисми маънавият ва маърифат соҳасида, шахсни мунтазам камол топтириш борасида узлуксиз иш олиб боришнинг аҳамияти ҳақида тўхталар экан, Ислом Каримов қуйидагиларга эътибор қаратади: **“Бу ҳаётий ҳақиқат биз ҳамиша амал қиладиган тамойилга, жамият ривожининг асоси ва шартига**

айланмоғи ҳамда ўзида яхлит бир тизимни мужассам этмоғи лозим. Бу тизим марказида маънавият, ахлоқ-одоб, маърифат каби ўлмас кадриятлар турмоғи керак»¹⁷.

И.А.Каримов томонидан ишлаб чиқилган ва 2010 йилнинг 12 ноябрида *Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги* эълон қилинган «Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси»сида янги жамият қуришга доир ўз концептуал назарий қарашларида бу соҳадаги миллий меросга муҳим аҳамият берилади. Унда қуйидаги устувор вазифалар белгилаб олинади:

- Давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштириш;
- Суд-ҳуқуқ тизimini ислоҳ қилиш;
- Ахборот соҳасини ислоҳ қилиш, ахборот ва сўз эркинлигини таъминлаш;
- Ўзбекистонда сайлов ҳуқуқи эркинлигини таъминлаш ва сайлов қонунчилигини ривожлантириш;
- Фуқаролик жамияти институтларини шакллантириш ва ривожлантириш
- Демократик бозор ислохотларини ва иқтисодийни либераллаштиришни янада чуқурлаштириш.¹⁸

Концепцияда таъкидланган, демократлаштириш жараёнида долзарб характерга эга бўлган суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ этиш мамлакатни демократик янгиланишнинг бугунги босқичдаги энг муҳим йўналиш сифатида қонун устуворлиги ва қонунийликни мустаҳкамлаш, шахс ҳуқуқи ва манфаатларини ҳимоя қилиш, яъни ҳуқуқий давлат асосларини янада такомиллаштириш ва либераллаштириш, аҳолининг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтириш, суд

¹⁷ Каримов И.А. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. Иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тўққизинчи сессиясидаги маъруза, 2002 йил 29 август - Биз танлаган йўл – демократик тараққиёт ва маърифий дунё, ҳамкорлик йўли. Т.11. – Т.: 2003.

¹⁸ Каримов И.А. Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маъруза. 2010 йил 12 ноябрь. – Т.: Ўзбекистон, 2010. 8-54 б.

тизимини ижро этувчи ҳокимият органлари назорати ва таъсиридан чиқариш имконини бергани, прокурорлик ва адвокатура институтларини такомиллашиши, айниқса, маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексни такомиллаштириш муҳим аҳамият касб этади.

Ўзбекистон давлат ҳокимиятининг Президентлик республикаси шакли. Президентлик институти – Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 89-моддасида белгилаб қўйилган.

Ахборот соҳасини ислоҳ қилиш, ахборот ва сўз эркинлигини таъминлаш йўналишида «Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиклиги тўғрисида» қонун қабул қилиш зарурияти масаласининг қўйилиши, аввало, фуқароларнинг ахборот соҳасидаги конституциявий ҳуқуқини янада кенгайтириш, бошқарув органлари қабул қилаётган қарорлар сифатини ошириш борасидаги масъулиятини ошириш ҳамда давлат ҳокимияти органлари фаолияти ҳақида жамоатчиликни хабардор қабул қилиш тартибларини белгилаш, ижро ҳокимияти органлари фаолиятининг, юртимизда амалга оширилаётган ислохотларни, давлат ички ва ташқи сиёсатининг очиклиги ҳамда ошкоралигини, мамлакатимиз ва хорижда кечаётган воқеа ва ҳодисалар хусусида фикрлар химла-хиллиги ва сиёсий плюрализмни ҳисобга олган ҳолда таъминланиши масалаларининг алоҳида таъкидлаб ўтилиши бошқарувни демократлаштиришнинг янги хусусиятлари таркиб топишига хизмат қилади.

Инсоният тараққиётида давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштириш масаласи, уни амалга оширишнинг турли хил шакллари билан боғлиқ ҳолда ҳар хил ечим топиб келган.

Давлат жамият тараққиётининг муайян босқичида ижтимоий-сиёсий эҳтиёжлар туфайли шаклланган сиёсий институтдир. У жамиятда турли инсонлар ўртасидаги муносабатларни тартибга солишда, уларни фаровон, бахтли ҳаёт кечиришларини таъминлашда муҳим ўрин тутган. Аммо бу осонликча амалга ошмаган. Жамият тарихида давлат манфаати инсон манфаатига хизмат қилган ҳолатлар билан бирга, аксинча, “давлат

хукмронлиги”, бошқарувда “маъмурий буйруқбозлик” амал қилган даврлар ҳам кўп бўлган, мустабид Совет даври бунга типик мисолдир. “Ҳокимият” тушунчаси энг универсал бўлиб, “давлат ҳокимияти”, “сиёсий ҳокимият” унинг ўзига хос кўринишидир.

Ўзбекистонда, мустақиллик туфайли, бу тушунчалар янгича маъно-мазмун касб эта бошлади. Мамлакатимизда давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштиришга устувор аҳамият берилди. “Инсон – жамият - давлат” тизими ҳуқуқий асосда ечим топди. “Халқ давлат ҳокимиятнинг бирдан-бир манбаидир”¹⁹ (Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, 7-модда) деган норма конституцияда белгилаб қўйилди. Демак халқнинг хоҳиш-иродаси, мақсад ва манфаатларини давлат ҳокимияти ва бошқарувини амалга оширишда белгиловчи аҳамият касб этади. Бугун бу – ўзига хос ижтимоий-сиёсий макондир.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси 2 палатадан иборат. Ўзбекистон фуқароси 25 ёшдан Олий Мажлис депутатлигига сайланиш ҳуқуқига эга.

Мамлакатимизда, давлат ҳокимиятини демократлаштиришда, “босқичма-босқичлик” тамойилига таянган ҳолда амалга ошириш ҳаётийлиги, бунинг учун зарур бўлган барча шарт-шароитларни, шунингдек омилларни ҳисобга олган ҳолда амалга оширилаётганлиги, давлатни бош ислоҳотчи сифатида мамлакатда барқарор, сиёсий ҳаётни таъминлашда муҳим роль ўйнайди.

Сайловлар демократик ҳуқуқий давлатнинг узвий белгиси, халқнинг ўз хоҳиш иродасини эркин ифода этишининг, фуқароларнинг давлат ва жамият бошқарувидаги иштирокининг асосий шакли ҳисобланади.

“Кучли давлатдан – кучли фуқаролик жамияти сари” концепциясининг қабул қилиниб, асосланганлиги унинг ўзига хос сиёсий мантиғидир. Демак давлат ҳокимиятини номарказлаштириш, марказий давлат ҳокимиятининг айрим ваколатларини маҳаллий давлат ҳокимиятига бериб бориш,

¹⁹ Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: “Ўзбекистон”, 2014, 4-б.

фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органларининг ролини ошириш, жамоат бирлашмалари, фуқароларнинг ННТда фаол иштирок этиши ва улар сонининг кўпайиб бориши, фуқароларнинг сиёсий онг ва маданиятини юксалиб бораётганлиги ўзига хос демократик муҳит яратиб бермоқда. Бу билан боғлиқ конституцион ўзгаришлар, янги қонунлар қабул қилинмоқдаки, бу давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлашиб бораётганлиги орқали ўзининг ифодасини топмоқда. Мустақиллик туфайли, Ўзбекистонда давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлашуви билан боғлиқ ўзгаришлар буни тасдиғидир. “Бунинг тасдиғини, - деб таъкидлайди Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти Ислоҳ Каримов, - мамлакатимизни ислоҳ этиш ва демократлаштириш жараёни ҳеч қачон ортга қайтмайдиган, қатъий ва изчил тус олгани, одамларимиз ўзгариб, уларнинг сиёсий ва фуқаролик фаоллиги ошаётгани, онгу тафаккури юксалиб, ён-атрофда бўлаётган барча воқеа-ҳодисаларга даҳлдорлик туйғуси, эртанги кунга ишончи ортиб бораётгани мисолида кўриш, англаш қийин эмас”.²⁰

Бу “Мамлакатимизда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси”да ҳам аниқ ифодасини топди. Унинг асосий йўналишлари белгилаб берилди. “Давлат ҳокимиятини ва бошқарувини демократлаштириш” унинг йўналишларидан биридир. Бу пировард мақсадни – фуқаролик жамиятини ривожлантиришга қаратилганлигини англатади. Натижада фуқаролар ўзаро ҳуқуқ ва эркинликларини, манфаатларини англаб, тегишли фуқаролик институтлари орқали давлат ва жамият бошқарувида фаол иштирок этиб бормоқдалар. Фуқаролик масъулияти ва маданияти ортмоқда. Бу “демократик жамиятнинг – ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти” уйғунлигини, амалда таъминлашга хизмат қилмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг Конституциясининг 56-моддасида куйидагича белгилаб қўйилган: “Ўзбекистон Республикасида қонунда

²⁰ И.Каримов. Мамлакатимизда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси: Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маъруза. 2010 йил 12 ноябрь. – Т.: “Ўзбекистон”, 2010. - 7-б.

белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказиладиган касаба уюшмалари, сиёсий партиялар, олимларнинг жамиятлари, хотин-қизлар, фахрийлар ва ёшлар ташкилотлари, ижодий уюшмалар, оммавий ҳаракатлар ва фуқароларнинг бошқа уюшмалари жамоат бирлашмалари сифатида эътироф этилади”²¹.

Мамлакатимизда 2016 йилда келиб 8400 дан зиёд нодавлат нотижорат ташкилотлари фаолият юритаётганини ва бу кўрсаткич 2000 йилга қараганда 2,5 баробар кўплигини, фуқаролар йиғинлари ва ўзини ўзи бошқариш органлари - маҳаллалар сони 10 мингдан ортиқни ташкил этишини ҳисобга олсак, уларнинг жамият ҳаётида ўз ўрнини топаётгани ва, албатта, миллий ғоя мақсадларини кенг жамоатчиликка етказишда ўрни ошаётганини гувоҳи бўламиз. Ҳозирги пайтда 10 мингга яқин ННТ фаолият олиб бормоқда. Шунини ҳисобга олган ҳолда юртимизда фуқаролик институтларига доир 200 дан ортиқ қонун ҳужжатлари мавжуд бўлиб, “Жамоат фондлари тўғрисида”ги, “Ҳомийлик тўғрисида”ги қонунлар, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистонда фуқаролик жамияти институтлари ривожланишига кўмаклашиши чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенати Кенгашларининг “Нодавлат нотижорат ташкилотларини, фуқаролик жамиятининг бошқа институтларини қўллаб-қувватлашни кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қўшма қарори, “Ижтимоий шерикчилик тўғрисида”ги Қонун, “Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида”ги, “Ижтимоий шерикчилик”, “Жамоатчилик назорати каби Қонунлар шулар жумласидандир.

Давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштириш: мустақиллик; инсон эркинлиги ва манфаатларининг устуворлиги; давлатни бош ислоҳотчи эканлиги; давлат ҳокимиятини бўлиниш принципига амал қилиши; қонун устуворлиги; ҳуқуқий давлат; фуқаролик жамияти институтининг ривожланиши; фуқаролар ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш; фуқароларнинг сиёсий онг ва маданиятининг юксалиши; сиёсий плюрализм;

²¹Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: 2014, - 11-б.

демократик сайлов тизими; парламент институтининг ривожланиши ва бошқа омиллар билан боғлиқ.

Мамлакатимзда “демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси”ни ишлаб чиқиши ижтимоий-сиёсий, маънавий ҳаётимзда муҳим тарихий аҳамиятга молик воқеа бўлди. Уни атрофлича ўрганиш, моҳиятини билишга яқин истиқболдаги устувор вазифаларни белгилаб олишга имконият беради.

1. “Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси” демократия ва фуқаролик жамиятини ривожлантиришнинг янгича фалсафий концепциясидир. Унда яқин истиқболда амалга оширилиши устивор аҳамиятига эга бўлган йўналишлар ўзининг ифодасини топганлиги билан характерланади. Шунингдек, тизимлилик ва таркибий функционал ёндашув аниқ ифодасини топган.

2. Демократик ислохотларни чуқурлаштиришдан мақсад ҳаёт ўзгаришларига, онг ва тафаккурнинг янгиланишларига жавоб бериш, ундан орқада қолмасликдир. Бу ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти қурилиши билан боғлиқ долзарб масалаларга жавоб топиш имкониятини беради.

3. Фуқаролик жамиятини қуриш мақсадларига эришишга демократик ислохотлар, яъни инсонни фаол иштирокини таъминлайдиган ва кафолатлаб берадиган қонунларни амалда таъминланиши орқали қадрият даражасига кўтарилишини тақазо этади.

4. Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепциясининг моҳияти миллий ғоя мақсадлари билан муштаракдир. Унга миллий ғоянинг миллий – маданий ҳамда умуминсоний тамойилларига таянган ҳолда эришилади.

5. Концепцияда белгилаб берилган йўналишлар ва устивор вазифалар, дунёни демократия ва демократик тамойилларнинг хилма-хиллиги билан боғлиқ қарашларни янада бойитади. Ўзбекистонни бу йўлда тадрижий босқичма-босқич тарзда демократик ислохотларни амалга ошириб

бераётганлигини ҳамда унга реал ёндашиб, сиёсий ҳаётда амалий – конструктив барқарор муҳит яратишга хизмат қилади.

Хулоса қилиб айтганда, **биринчидан**, мустақиллик, жамият ривожланишида янги назарий, илмий асослар И.А.Каримов асарларида ўзининг аниқ ифодасини топди.

Иккинчидан, давлат ҳокимияти, давлат бошқарувини демократлаштириш учун босқичма-босқич зарур шарт-шароит, омиллар яратиб берилмоқда. Жамият ҳаётида давлатнинг бош ислохотчилик роли белгиланганлиги ўзининг натижасини бермоқда.

Учинчидан, мамлакатда, давлат ҳокимиятини номарказлаштириш амалга ошмоқда. Демократик принципларнинг устуворлиги амалда ўзининг натижаларини бермоқда. Фуқаролик институтлари ва жамияти ривожланмоқда.

Тўртинчидан, Ўзбекистон, давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштириш орқали тараққиётнинг “Ўзбек модели” демократик тараққиётнинг ўзига хос йўлидан бири сифатида дунёнинг эътироф этиши эришди, бу Ўзбекистон халқининг муҳим ютуғидир.

Мустақиллик йилларида ижтимоий ҳаёт соҳаларида муҳим ютуқларга эришилди:

- иқтисодиётимиз қарийб 6 баробар, аҳоли жон бошига тўғри келадиган реал даромадлар 12 баробардан зиёдга ошди;

- 2030 йилга қадар ялпи ички маҳсулот ҳажмини икки баробардан зиёд кўпайтириш, иқтисодиётимиз таркибида саноатнинг улушини 40 фоизга етказиш;

- фермер хўжаликлари қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг 90-92 фоизини етказиб бериши;

- юртимиз аҳолисининг асосий озиқ-овқат товарлари, аввало дон, картошка, гўшт, сут ва қандолат маҳсулотларига бўлган эҳтиёжининг 96 фоизи мамлакатимизда ишлаб чиқарилаётгани;

- ўтган давр мобайнида аҳоли жон бошига гўшт истеъмоли 1,4 баробар,

сут ва сут маҳсулотлари – 1,5 карра, картошка – 1,9 марта, сабзавот – 2,6 баробардан ортиқ, мева 6,3 марта кўпайгани;

- кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши 56,5 фоизга етгани, айти шу тармоқда иш билан банд аҳолининг 77,9 фоизи меҳнат қилаётгани;

- давлат бюджетимизнинг социал соҳаларга йўналтирилган йиллик харажатлари изчил ошиб бораётганини, биргина 2015 йилда ушбу рақам 60 фоиздан ортгани;

- Болалар спортини ривожлантириш жамғармаси маблағлари ҳисобидан барча вилоят, шаҳар ва туманларимизда 300 га яқин мусиқа ва санъат мактаблари, 1 минг 900 дан зиёд спорт иншоотлари бунёд этилгани, сўнгги ўн йилда болалар ва ўсмирлар ўртасида спорт билан мунтазам шуғулланиш даражаси 30 фоиздан 57 фоизга, қизлар ўртасида 24 фоиздан 47 фоизга етгани мустақилликни шарофатидир.

2.2. Демократик жамият тараққиётини таълим-тарбия билан боғлиқлиги, таълим сифатига янги талаблар.

Ҳозирги дунёда амалга ошаётган глобал ўзгаришлар таълим ва тарбия соҳасига ҳам ўзининг таъсирини кўрсатмоқда. Бу бир томондан, глобал ўзгаришларни объектив жараён сифатида инсон ҳаёти соҳаларига таъсирини холисона ўрганишни тақозо этади. Иккинчидан, глобал ўзгаришлар таълим-тарбия жараёнларига ҳам ўзининг таъсирини кўрсатаётганлиги сабабли унинг билан боғлиқ бўлган ютуқ ва муаммоларни билиш ва тегишли хулосалар чиқариш амалий аҳамиятга эга. Глобаллашув таълим-тарбиянинг ахборот коммуникация тизими, интернет тармоқлари ва замонавий педтехнологиялар билан боғлиқ янги имкониятлар яратиб бермоқда. Таълимни анъанавий усуллари ўрнида интефаол усулларни қўллаш орқали уни самарадорлигига эришиш долзарб бўлиб турибди. Шунингдек, глобаллашув жаарёнининг айниқса тарбия соҳасига кўрсатаётган айрим ғаразли носоғлом ғоявий-мафкуравий муаммоларни ҳам келтириб чиқармоқдаки, уни ҳисобга олмаслик

мумкин эмас.

Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти асарларида глобаллашув ва таълим тарбия масалаларига алоҳида эътибор бериб келинмоқда. Мустақиллик туфайли мамлакатимизда таълим соҳаси тубдан ислоҳ этилди, “Таълим тўғрисида”ги Қонун ва Кадрлар тайёрлаш миллий дастури қабул қилинди. Бу таълим-тарбияга қўйилаётган янгича талабларга ўзига хос жавобдир.

Шунингдек, глобаллашув ва таълим-тарбия билан боғлиқ бўлган ютуқлар ва муаммолар И.Каримовнинг “Юксак маънавият – енгилмас куч” асарида ўз ифодасини топган. “Глобаллашув феномени ҳақида гапирганда, - дейди И.Каримов, - бу атама бугунги кунда илмий-фалсафий, ҳаётий тушунча сифатида жуда кенг маънони англатишини таъкидлаш лозим. Умумий нуқтаи назардан қараганда, бу жараён мутлақо янгича маъно-мазмундаги хўжалик, ижтимоий-сиёсий, табиий-биологик глобал муҳитнинг шаклланишини ва шу билан бирга, мавжуд миллий ва минтақавий муаммоларнинг жаҳон миқёсидаги муаммоларга айланиб боришини ифода этмоқда”²².

И.А.Каримов глобаллашув жараёни ҳаётимизга тобора тез ва чуқур кириб келаётганининг асосий омили ва сабаби ҳақида тўхталиб, уни қуйидагича изоҳлайди: “Бугунги кунда ҳар қайси давлатнинг тараққиёти ва равнақи нафақат яқин ва узоқ қўшнилар, балки жаҳон миқёсида бошқа минтақа ва ҳудудлар билан шундай чамбарчас боғланиб боряптики, бирон мамлакатнинг бу жараёндан четда туриши ижобий натижаларга олиб келмаслигини тушуниш, англаш қийин эмас”.

Шу маънода, глобаллашув — бу аввало ҳаёт суръатларининг беқиёс даражада тезлашуви демакдир²³.

Ҳар бир ижтимоий ҳодисанинг ижобий ва салбий томони бўлгани сингари, глобаллашув жараёни ҳам бундан мустасно эмас. Ҳозирги пайтда унинг ғоят ўткир ва кенг қамровли таъсирини деярли барча соҳаларда кўриш,

²² Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: “Маънавият”, 2008, - 111-б.

²³ Ўша жойда.

ҳис этиш мумкин. Айниқса, давлатлар ва халқлар ўртасидаги интеграция ва ҳамкорлик алоқаларининг кучайиши, хорижий инвестициялар, капитал ва товарлар, ишчи кучининг эркин ҳаракати учун қулайликлар вужудга келиши, кўплаб янги иш ўринларининг яратилиши, замонавий коммуникация ва ахборот технологияларининг, илм-фан ютуқларининг тезлик билан тарқалиши, турли кадриятларнинг умуминсоний негизда уйғунлашуви, цивилизациялараро мулоқотнинг янги сифат касб этиши, экологик офатлар пайтида ўзаро ёрдам кўрсатиш имкониятларининг ортиши - табиийки, буларнинг барчасига глобаллашув туфайли эришилмоқда.

Айни пайтда ҳаёт ҳақиқати шуни кўрсатадики, ҳар қандай тараққиёт маҳсулидан икки хил мақсадда - эзгулик ва ёвузлик йўлида фойдаланиш мумкин. Агарки башарият тарихини, унинг тафаккур ривожини тадрижий равишда кўздан кечирадиган бўлсак, ҳаётда инсонни камолотга, юксак марраларга чорлайдиган эзгу ғоя ва таълимотлар билан ёвуз ва зарарли ғоялар ўртасида азалдан кураш мавжуд бўлиб келганини ва бу кураш бугун ҳам давом этаётганини кўрамиз.

Бугунги кунда замонавий ахборот майдонидаги ҳаракатлар шу қадар тиғиз, шу қадар тезкорки, энди илгаригидек, бу воқеа биздан жуда олисда юз берибди, унинг бизга алоқаси йўқ, деб бепарво қараб бўлмайди. Ана шундай кайфиятга берилган халқ ёки миллат тараққиётдан юз йиллар орқада қолиб кетиши ҳеч гап эмас.

“Глобаллашув жараёнининг яна бир ўзига хос жиҳати шундан иборатки, - деб таъкидлайди И.Каримов, - ҳозирги шароитда у мафкуравий таъсир ўтказишнинг ниҳоятда ўткир қуролига айланиб, ҳар хил сиёсий кучлар ва марказларнинг манфаатларига хизмат қилаётганини соғлом фикрлайдиган ҳар қандай одам, албатта, кузатиши муқаррар”²⁴.

Глобаллашув – ҳаёт суратларининг тезлашиши билан боғлиқ жараёндир. Шунинг учун ҳам бугунги глобаллашув жараёни “**Глобал**” - “**Глобус**” – “**Ер шари**” тизимида ҳаракатланади.

²⁴ Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: “Маънавият”, 2008, - 113-б.

Бугунги замонда мафкура полигонлари ядро полигонларидан ҳам кўпроқ кучга эга²⁵. Бу масаланинг кишини доимо огоҳ бўлишга ундовчи томони шундаки, агар ҳарбий, иқтисодий, сиёсий тазйиқ бўлса, буни сезиш, кўриш, олдини олиш мумкин, аммо мафкуравий тазйиқни, унинг таъсири ва оқибатларини тезда илғаб етиш ниҳоятда қийин.

Мана шундай вазиятда одам ўз мустақил фикрига, замонлар синовидан ўтган ҳаётий-миллий қадриятларга, соғлом негизда шаклланган дунёқараш ва мустаҳкам иродага эга бўлмаса, ҳар турли маънавий таҳдидларга, уларнинг гоҳ ошкора, гоҳ пинҳона кўринишдаги таъсирига бардош бериши амримаҳол. Буни кундалик ҳаётда учраб турадиган кўплаб воқеалар мисолида яққол кузатиш мумкин ва уларнинг қандай оғир оқибатларга олиб келиши ҳаммага маълум.

Бугунги кунда ёшларимиз нафақат ўқув даргоҳларида, балки радио-телевидение, матбуот, Интернет каби воситалар орқали ҳам ранг-баранг ахборот ва маълумотларни олмоқда. Жаҳон ахборот майдони тобора кенгайиб бораётган шундай бир шароитда ёшларни ушбу воситаларни қўлламасликка чақириш ҳам тўғри келмаслиги ушбу асарда қуйидагича изоҳланади: “Биз юртимизда очиқ ва эркин демократик жамият қуриш вазифасини ўз олдимизга қатъий мақсад қилиб қўйганмиз ва бу йўлдан ҳеч қачон қайтмаймиз”²⁶.

Ёшларимизнинг маънавий оламида бўшлиқ вужудга келмаслиги учун уларнинг қалби ва онгида соғлом ҳаёт тарзи миллий ва умуммиллий қадриятларга ҳурмат-эҳтиром туйғусини болалик пайтидан бошлаб шакллантиришимиз зарур.

Маънавий таҳдид, ахборот ҳуружлари, мафкуравий курашлар ва “оммавий маданият” кўринишлари глобаллашувнинг салбий жиҳатларидир.

Бугунги кунда инсон маънавиятига қарши йўналтирилган, бир қарашда арзимас бўлиб туюладиган кичкина хабар ҳам ахборот оламидаги глобаллашув шиддатидан куч олиб, кўзга кўринмайдиган, лекин зарарини ҳеч

²⁵ Ўша жойда.

²⁶ Ўша жойда.

нарса билан қоплаб бўлмайдиган улкан зиён етказиши мумкин.

Ҳар қайси давлатнинг чегараларини дахлсиз сақлашда ҳарбий куч-қудрат, қуролли кучлар сув билан ҳаводек зарур. Аммо халқимиз, авваламбор, ёш авлодимиз маънавий оламининг дахлсизлигини асраш учун биз нималарга таяниб-суяниб иш олиб боришимиз керак, деган савол бугун барчамизни ўйлантириши табиий.

И.Каримов тобора кучайиб бораётган бундай хатарларга қарши доимо сергак, огоҳ ва ҳушёр бўлиб яшашимиз зарурлиги ҳақида уқтириб, “бундай таҳдидларга қарши ҳар томонлама чуқур ўйланган, пухта илмий асосда ташкил этилган, мунтазам ва узлуксиз равишда олиб бориладиган маънавий тарбия билан жавоб бериш мумкин” эканлигини таъкидлайди.²⁷

“Барчамизга аён бўлиши керакки, - деб ёзади Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти ўз асарида, - қаердаки бепарволик ва лоқайдлик ҳукм сурса, энг долзарб масалалар ўзибўларчиликка ташлаб қўйилса, ўша ерда маънавият энг ожиз ва заиф нуқтага айланади. Ва аксинча - қаерда ҳушёрлик ва жонқуярлик, юксак ақл-идрок ва тафаккур ҳукмрон бўлса, ўша ерда маънавият қудратли кучга айланади”²⁸.

Айниқса, бутунги кунда халқаро майдонда турли сиёсий кучлар ўзининг миллий ва стратегик режаларига эришиш учун “Эркинлик ва демократияни олға силжитиш” ниқоби остида амалга ошираётган, узоқни кўзлаган сиёсатнинг асл моҳияти ва мақсадларини ўз вақтида сезиш, англаш катта аҳамият касб этади.

Шу борада айрим қудратли давлатлар томонидан муайян мамлакатларга, авваламбор, ер ости, ер усти бойликларига эга бўлган ҳудудларга нисбатан олиб борилаётган ана шундай ғаразли сиёсатни дунёнинг айрим минтақаларида тинч ҳаётнинг издан чиқиши, ҳокимият тепасига айнан ўша давлатларнинг манфаатларига хизмат қиладиган кучларнинг келиши билан боғлиқ мисолларда кўриш мумкин.

²⁷ Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: “Маънавият”, 2008, - 115-116-б.

²⁸ Ўша жойда.

Ана шундай вазиятни ҳисобга олган ҳолда, халқимизнинг маънавий оламини бундай таҳдидлардан асраш, ҳозирги ўта мураккаб бир замонда халқаро майдонда содир бўлаётган жараёнларнинг туб моҳиятига етиб бориш, улар ҳақида холис ва мустақил фикрга эга бўлиш бугунги куннинг энг долзарб вазифаси эканлиги таъкидланади.

Юртимизда янги ҳаёт асосларини барпо этиш йўлида, И.Каримов яна бир масалага алоҳида эътибор қаратади. Яъни, коммунистик мафкура ва унинг ахлоқ нормаларидан воз кечилганидан сўнг жамиятда пайдо бўлган ғоявий бўшлиқдан фойдаланиб, четдан биз учун мутлақо ёт бўлган, маънавий ва ахлоқий тубанлик иллатларини ўз ичига олган «оммавий маданият» ёпирилиб кириб келиши мумкинлигини муаммосидир.

“Оммавий маданият” деган ниқоб остида ахлоқий бузуклик ва зўравонлик, индивидуализм, эгоцентризм ғояларини тарқатиш, керак бўлса, шунинг ҳисобидан бойлик орттириш, бошқа халқларнинг неча минг йиллик анъана ва қадриятлари, турмуш тарзининг маънавий негизларига беписандлик, уларни кўпоришга қаратилган хатарли таҳдидлар одамни ташвишга солмай кўймайди.

Ҳозирги вақтда ахлоқсизликни маданият деб билиш ва аксинча, асл маънавий қадриятларни менсимасдан, эскилик сарқити деб қараш билан боғлиқ ҳолатлар бугунги тараққиётга, инсон ҳаёти, оила муқаддаслиги ва ёшлар тарбиясига катта хавф солмоқда ва кўпчилик бутун жаҳонда бамисоли бало-қазодек тарқалиб бораётган бундай хуружларга қарши курашиш нақадар муҳим эканини англаб олмоқда. Ота-боболаримизнинг онгу тафаккурида асрлар, минг йиллар давомида шаклланиб, сайқал топган ор-номус, уят ва андиша, шарму ҳаё, ибо ва иффат каби юксак ахлоқий туйғу ва тушунчалар бу кодекснинг асосий маъно-мазмунини ташкил этади.

Бугунги замон воқеликка очиқ кўз билан, реал ва хушёр қарашни, жаҳонда ва ён-атрофимизда мавжуд бўлган, тобора кучайиб бораётган маънавий таҳдид ва хатарларни тўғри баҳолаб, улардан тегишли хулоса ва сабоқлар чиқариб яшашни талаб этмоқда. Шу боис юртдошларимиз, айниқса,

ёш авлод онгида мураккаб ва таҳликали ҳаёт ҳақида, унинг шафқатсиз ўйинлари тўғрисида бирёқлама ва сохта тасаввур бўлмаслиги керак.

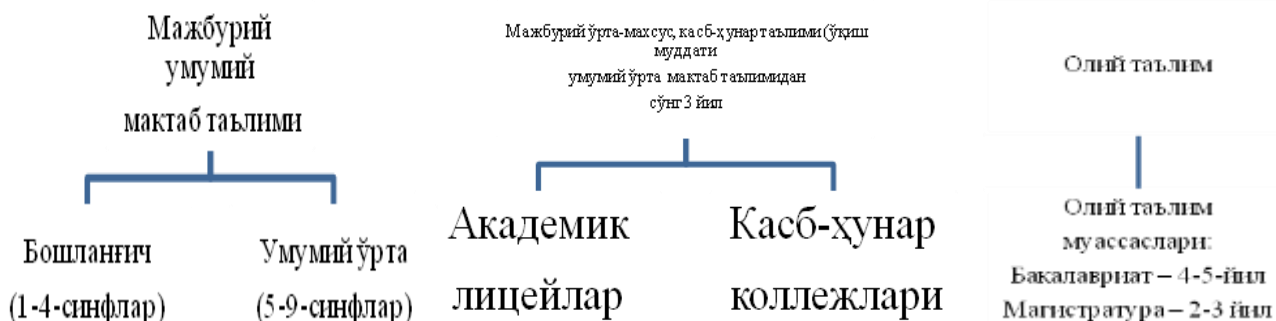
Мустақиллик туфайли Ўзбекистонда демократик жамият қуришни амалга оширилмоқда. Бунда таълим-тарбия тизими ҳам тубдан ислоҳ этилмоқда. Ўзбекистон Республикасининг Конституциясининг 41-моддасида “Ҳар ким –билим олиш ҳуқуқига эга. Бепул умумий таълим олиш давлат томонидан кафолатланади. Мактаб ишлари давлат назоратидадир” деб белгилаб қўйилди.²⁹

“Таълимни тарбиядан, тарбияни эса таълимдан ажратиб бўлмайди – бу шарқона қараш, шарқона ҳаёт фалсафаси” – деб таъкидаланади И.Кариимовнинг “Юксак маънавият – енгилмас куч асарида”³⁰. “Шуни унутмаслик керакки, келажакимиз пойдевори билим даргоҳларида яратилади, бошқача айтганда, халқимизнинг эртанги куни қандай бўлиши фарзандларимизнинг бугун қандай таълим ва тарбия олишига боғлиқ”³¹.

Абдулла Авлонийнинг “Тарбия биз учун ё ҳаёт – ё мамот, ё нажот – ё ҳалокат, ё саодат – ё фалокат масаласидир” деган сўзлари ҳозирги вақтда ҳам долзарб аҳамият касб этади.

2.3. “Таълим тўғрисида”ги Қонун ва “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” нинг қабул қилиниши. Таълим соҳасидаги ўзгаришлар ва янги талаблар

Ўзбекистон Республикасида фаолият кўрсатаётган таълим тизими

²⁹Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2014, - б.

³⁰ Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: “Маънавият”, 2008, - 62-б.

³¹Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: “Маънавият”, 2008, - 61-б.

Ўзбекистонда таълим тизимини ислоҳ қилиш борасида 1997 йил 29 август Кунини Кадрлар тайёрлаш миллий дастурининг қабул қилиниши муҳим кадам бўлди.

Дастурни рўёбга чиқариш босқичлари қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Биринчи босқич – 1997-2001 йиллар
- Иккинчи босқич – 2001-2005 йиллар
- Учинчи босқич – 2005 ва ундан кейинги йиллар.

Кадрлар тайёрлаш миллий моделининг асосий таркибий қисми қуйидагилардан иборат:

- **ШАХС** – кадрлар тайёрлаш тизимининг бош субъекти ва объекти, таълим соҳасидаги хизматларнинг истеъмолчиси ва уларни амалга оширувчи;

- **ДАВЛАТ ВА ЖАМИЯТ** – таълим ва кадрлар тайёрлаш тизимининг фаолиятини тартибга солиш ва назорат қилишни амалга оширувчи кадрлар тайёрлаш ва уларни қабул қилиб олишнинг кафиллари;

- **УЗЛУКСИЗ ТАЪЛИМ** малакали рақобатбардош кадрлар тайёрлашнинг асоси бўлиб, таълимнинг барча турларини, давлат таълим стандартларини, кадрлар тайёрлаш тизими тузилмаси ва унинг фаолият кўрсатиш муҳитини ўз ичига олади. Билим олиш ҳуқуқи Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 41-моддасида белгилаб қўйилган.

Ўзбекистон Республикасида узлуксиз таълим, фан ва ишлаб чиқариш тизими ва турлари қуйидагилардан иборат:

- Мактабгача таълим;
- Бошланғич таълим;
- Умумий ўрта таълим;
- Ўрта махсус, касб-ҳунар таълими;
- Олий таълим;
- Олий ўқув юртидан кейинги таълим;

- Кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш;
- Мактабдан ташқари таълим.

Олий таълим қуйидаги босқичлардан иборат бўлиб, улар қуйидагилардан иборат:

- **Бакалаврият** – мутахассисликлар йўналиши бўйича фундаментал ва амалий билим берадиган, таълим муддати камида тўрт йил давом этадиган таянч олий таълимдир.

- **Магистратура** – аниқ мутахассислик бўйича фундаментал ва амалий билим берадиган, бакалаврият негизида таълим муддати камида икки йил давом этадиган олий таълимдир.

Олий ўқув юртиларидан кейинги таълим миллий таълим тизимида муҳим аҳамиятга эга. Бу борадаги Ўзбекистон Республикаси биринчи Президентининг “Олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрларни тайёрлаш ва аттестациядан ўтказиш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги Фармони (2012 йил 24 июль) ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрларни тайёрлаш ва аттестациядан ўтказиш тизимини янада такомиллаштириш чоратадбирлари тўғрисида”ги Қарорининг (2012 йил 28 декабрь) қабул қилиниши муҳим ишлардан бири бўлди. Бу таълим босқичи 3 йилни ўз ичига олади.

Шакллари:

- Катта илмий ходим-изланувчилар институти;
- Мустақил изланувчилик.

Кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш

Кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш мутахассисликларнинг касб билимлари ва кўникмаларини янгилаш ҳамда чуқурлаштиришга қаратилган. Кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш таълим муассасаларидаги ўқиш натижаларига кўра давлат томонидан тасдиқланган намунадаги гувоҳнома ёки сертификат топширилади.

Охирги йилларда таълим-тарбия соҳасида амалга оширган, кўлами ва моҳиятига кўра улкан ишларимиз биз кўзлаган эзгу ниятларимизга эришиши,

ҳеч кимдан кам бўлмайдиган ҳаёт барпо этиш, ёшларимиз, бутун халқимизнинг маънавий юксалиши йўлида мустаҳкам замин яратди.

Глобал ўзгаришлар даврида таълим-тарбияга эҳтиёж ортиб боради. Чунки ҳаёт ўзгариш суръатлари тезлашади. Бу бир томондан, турли халқлар ҳаёт соҳаларида имконият доирасида умумий жиҳатларни, қулайликларни яратиб берса, иккинчи томондан ахборот макони кенгаяди. Турли мақсад ва манфаатларга йўналтирилган ҳар хил ғоя, қарашлар, уни тарғибот қилиш технологиялари, ижтимоий онг ва тафаккурига таъсир кўрсатиш мақсадида “жозибадор”лигини оширган ҳолда самарадорликка эришиш учун ҳаракат қилади.

Глобаллашув шароитида миллий ғоя негизларига тўғри келмайдиган “оммавий маданият” ва “ахборот ҳуружлари”, “маънавий таҳдид” кўринишидаги турли хил ёт ва зарарли ғояларнинг олдини олиш, айрим ёшларда миллий-маданий мерос ва кадриятларга нисбатан писандсизлик билан қараш кайфиятини уйғотишга уринишлар, “ёшларни ва ёши улуғларни бир-бирига қарши қўйиш”, зарарли ғоявий мафкуравий мақсадларни олдини олишда миллий ғоя негизларига таянган ҳолда таълим-тарбиявий ишларни олиб бориш амалий аҳамиятга эга.

Шунинг учун ҳам ҳозирги даврда миллий ғоя ва таълим-тарбиянинг узвий алоқадорлигини ҳисобга олиш ва унга алоҳида эътибор қаратиш муҳим аҳамиятга эга бўлган долзарб масаладир. Бу, аввало, мустақиллик туфайли таълим-тарбиянинг ғоявий-мафкуравий асослари, негизлари тубдан ўзгарганлиги билан боғлиқ, яъни, таълим-тарбия соҳаси тубдан ислоҳ этилди, у ягона коммунистик ғоя принциплари, мақсад ва вазифаларидан холос бўлди. Бугун, миллий ғоя Ўзбекистон жамияти мафкураси сифатида, унинг асосий тушунча ва тамойилларига асослангани ҳолда таълим-тарбия амалга оширилмоқда.

Таълим-тарбиянинг “советча” модели ўрнида янги, яъни ҳозирги замонда таълим-тарбия соҳасида дунёда эришилган ютуқларга, ахборот коммуникация тизими, педагогик технологияларни жорий этган ҳолда

таълимни амалга оширишга, таълим соҳасига янги инновацияларни жорий этиш давлат сиёсати даражасида эътибор берилмоқда. Унинг ютуқларини эса дунё эътироф этмоқда. Масалан, таълим соҳасида инновацияларни жорий этиш бўйича Ўзбекистон Республикасини иккинчи ўринни олганлиги ҳам бунга далилдир³².

Мустақиллик йилларида “Таълим тўғрисида”ги Қонун, “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” қабул қилинди, Кадрлар тайёрлаш миллий модели ишлаб чиқилиб, янгича дунёқараш, ғоя ва мафкуралар ҳилма-хиллигига асослангани шахсинг таълим даражаси ва салоҳиятини оширишга, мустақил фикрлайдиган, ижодий ёндошув маданиятига эга бўлган, янги авлод кадрларини тайёрлаш таълим-тарбия соҳасида муҳим ўрин тутди.

Уни амалга ошириш, аввало, миллий ғоя негизларига таянишни тақозо этади. Бунда миллий-маънавий мерос ва кадриятларга ҳамда ҳозирги пайтда дунёда эришилаётган таълим соҳасидаги илғор ютуқларни билиш, ундан самарали фойдаланиш орқали, тегишли кўникма ва малакани эгаллаш масъулияти ва маданиятини янги авлод вакилларида қарор топиб бораётганлиги ўзининг самарасини бериши табиий.

Улар **биринчидан**, янги педагогик технологияларни таълим-тарбияга жорий этиш, унинг моддий-техник базасини янгилаш, модернизациялаш орқали амалга оширилмоқда;

иккинчидан, компьютер, ахборот технологиялари имкониятларидан кенг фойдаланилмоқда. Бу, интернет тизими, компьютер, электрон доска, электрон дарсликлар яратиш ва ундан фойдаланиш имкониятини бермоқда. Инглиз тилини ўрганиш ва билишга давлат сиёсати даражасида аҳамият берилди бошланди;

учинчидан, таълим соҳасида амал қилиб келган эскича (анъанавий) усуллардан воз кечилди. Билимни баҳолашнинг тест тизимига ўтилди. Бу

³² Қаранг: Бош мақсадимиз- кенг қўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш. // Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 2012-йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ҳамда 2013-йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. 19.01.2013.

таълим соҳасида мавжуд бўлган айрим салбий ҳолатларнинг ҳам олдини олиш имкониятини бермоқда. Бу соҳада айрим эскича қараш ва ёшдошувлар сақланиб қолаётган бўлса-да, бу тизимнинг афзаллигини, таълим тизимини янада янгилашга хизмат қилаётганлигини таъкидлаш лозим;

тўртинчидан, олий таълим тизимида кадрлар тайёрлашда икки босқичли тизимга ўтилганлиги олий малакали илмий педагогик кадрлар тайёрлашда бир босқичли тизими жорий этилиб, докторантура институтини амал қилиши билан меъёрлари ишлаб чиқилиб, ҳаётга тадбиқ этила бошланганлигини ҳам бу соҳада дунё мамлакатларини эришган ютуқлари, тажрибаларини ҳаётга жорий этиш билан боғлиқ. Бу таълим соҳасини янада модернизациялашга хизмат қилади.

Миллий ғоя ва таълим-тарбия тизимида айрим муаммолар мавжудлиги ҳисобга олинishi лозим. Булар, **биринчидан**, миллий ғоянинг асосий тушунча ва тамойилларини таълим тизимига самарали қўйиш, миллий ғоя, унинг ишонч ва эътиқодини чуқурроқ англаши орқали, уни ҳар бир ёшнинг ишонч-эътиқодига айланиб боришига эришиш билан боғлиқ. Чунки миллий ғоянинг негизларини таълим-тарбия тизимидан ажралган ҳолда тасаввур этиб бўлмайди. Аммо ҳамма ёшларда ҳам миллий-маданий мерос ва илм-фан ютуқларига, унинг сирларини билишга интилиш бир хилда юқори эмас;

иккинчидан, таълимни тарбиядан айри ҳолда тушунишлар мавжуд. Бугун тарбия мамлакатимизнинг мустақил тараққиётини таъминлашдаги муҳим омил эканли глобаллашув даврида турли мафкуралар кураши давом этаётган шароитда янада яққолроқ намоён бўлмоқда. Бу, тегишли таълим-тарбия муассасалари ва бошқа ижтимоий институтларнинг, миллий ғоя илмий-амалий маркази, маънавият тарғибот маркази фаолиятида миллий ғоя тарғиботи самарадорлигини оширишга қаратилган тадбирларда янги замонавий технологияларни қўллашга, замон билан ҳамнафас бўлишга алоҳида аҳамият берилиши муҳим;

учинчидан, миллий ғоя мақсадларини ва вазифаларини таълим тарбиянинг муҳим ажралмас қисми эканлигини, уни мустақил демократик

таракқиётини, фуқаролик жамиятини ривожлантиришнинг муҳим шартли эканлигини таъкидлаш лозим.

Глобаллашув даврида таълим соҳасида дунё фан ютуқлари, технологиялардан фойдаланиш қанчалик зарур бўлса, тарбия соҳаси эса миллий-маданий кадриятларга таянган ҳолда олиб боришни тақозо этади.

Таълимда – дунёвийлик, тарбияда эса миллий маънавий кадриятларни ҳисобга олиш, ўзлигимизни янада бойиб, янгиланиб боришига хизмат қилади. Бу таълимда янги педагогик технологияларни қўллашда ҳам ҳисобга олиниши муҳим, деб ўйлаймиз.

Бугун глобаллашув шароитида таълим-тарбия соҳасида айрим муаммолар мавжудлигини ҳисобга олиш лозим.

Биринчидан, таълим ва тарбиядаги айрим узилишлар билан боғлиқ объектив ва субъектив ҳолатлар, яъни таълимни тарбиядан ёки тарбияни таълимдан орқада қолиши айрим инсонлар ва ёшлар ҳаётида кузатилади.

Иккинчидан, тарбия жараёнида сўз ва ишнинг бир-биридан фарқ қилиш ҳолатлари мавжуд. Бу қонунга риоя этмаслик, адолат принципларини бузиш, лоқайдлик, инсонлар ҳаётига бефарқ қараш билан боғлиқ кўринишларда намоён бўлади. Бундан ташқари носоғлом маҳаллийчилик, уруғ-аймоғчилик, таниш-билишлик ҳолатлари ҳам таълим-тарбия жараёнига салбий таъсир кўрсатади.

Учинчидан, таълим-тарбия жараёнидаги айрим муаммолар халқимизнинг миллий маданий мероси ва кадриятларини, урф-одат ва анъаналари билан боғлиқ ортиқча моддий ҳаражатларга йўл қўйишлар билан боғлиқ.

Тўртинчидан, ёшларнинг таълим олиш, билим сирларини эгаллаш, бугунги замон талабларига жавоб берадиган касб-ҳунарга эга бўлиш талабининг айрим ёшларнинг ҳаётида ҳисобга олинмаслик ҳолати сақланиб қолмоқда. Мавжуд имкониятлардан самарали фойдаланишга бўлган интилишнинг етишмаётганлиги ҳолатлари мавжуд.

Бешинчидан, глобаллашув туфайли замонавий интернет тармоқлари

орқали турли ҳил сайтларда ёшларнинг ўзаро мулоқотидаги тарбияга зид бўлган носоғлом кўринишдаги муносабатларнинг шаклланаётганлиги тарбиянинг миллий маънавий негизларига тўғри келмайди.

Бунда мана шундай зарарли ва ёт ғояларга қарши мафкуравий иммунитетни шакллантиришда ёшларда мустақил фикр, ва дунёқарашга эга бўлиб, зарарли ғояларни фарқлашлари учун ғояга қарши ғоя билан жавоб бера олиш маданиятини шаклланиб бориши ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Таълим тарбия жаарёнларида янги педтехнологияларни қўллаш замон талабига айланди. Бу таълим жараёнини ҳозирги фан техника ютуқларидан орқада қолмаслиги учун унинг талабига жавоб берадиган мутахассис кадрларни тарбиялашни тақозо этади. Бу ўқитувчилар олдида ҳам янги талабларни қўяди. Замонавий ўқитувчи келажак бунёдкори, янги педагогик технологиялар, назариялар, концепцияларнинг муаллифи, ишлаб чиқарувчиси, тадқиқотчиси, фойдаланувчиси ва тарғиботчиси эканлигини чуқур ҳис этиши лозим. Бу ундан мустақиллик тафаккурига ва замонавий дунёқарашга эга бўлишни тақозо этади.

Хулоса қилиб айтганда, глобаллашув жараёни таълим-тарбия билан ўзаро муносабатда бўлади, бевосита ёки билвосита таъсир кўрсатади.

Биринчидан, мамлакатимизда демократик жамият куриш вазифаларини амалга оширишда таълим-тарбияни тубдан ислоҳ этиш ва уни модернизациялаштириш муҳим роль ўйнайди.

Иккинчидан, глобаллашув даврида ўқитувчининг педагогик жараёндаги асосий вазифалари ўзгаради. Уни бошқарувчанлик фаолиятига янгича талаблар қўйилади. Бошқариш – бу йўналтириш, вазифа қўйиш, ўрганиш, ёрдам бериш ва қўллаб-қувватлашни ҳамда маслаҳат бериш, раҳбарлик қилиш, кузатиш, талаб қилиш, кўрсатма беришлари ўз ичига олади. Таълим-тарбияда донишманд ва мутафаккирларнинг, халқимизнинг миллий маънавий қадриятларига таяниш муҳим аҳамиятига эга.

Учинчидан, таълим-тарбия жарёнидаги ўзгаришлар талабалар ёшлар олдида ҳам муҳим вазифа қўяди. Улар излаш, керакли билимларни мустақил

кидириб топиш, ахборот тўплаш ва уларни ишлата билишлари билан боғлиқ.

Умуман олганда глобаллашув даврида таълим-тарбия жараёни замон кўяётган талабларга жавоб бериши, ундан орқада қолмаслиги муҳим аҳамиятга эга. Бу мамлакатимизда белгиланган демократик жамият қуриш вазифаларини амалга оширишда ҳал қилувчи аҳамият касб этади. Таълим соҳасидаги ютуқлар тараққиётнинг калити бўлса, тарбия соҳасидаги ўзига хослик Ўзбекистонни мустақил тараққиёт йўлидан ривожланишини кафолатлаб беради.

И.А.Каримов ўзининг “Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш – энг олий саодатдир” асарида қуйидаги йўналишлар орқали Ўзбекистон олдида турган вазифалар белгилаб берилган.

1. Бизнинг мақсадимиз эркин фаровон ҳаёт қуриш;
2. Ким эдигу, ким бўлдик?
3. тархи бамисоли кўзгу;
4. “Ўзбек модели” амалда ўзини оқлаган, ёриқ истиқболларни белгилаб берган тараққиёт йўли;
5. Қишлоқ тараққий топса, юрт янада обод ва фаровон бўлади.
6. Ободлик кунгилдан бошланади.
7. Фарзандларимиз биздан кўра билимли, кучли ва албатта бахтли бўлишлари керак.
8. Халқимизга тинчлик ва омонлик керак.³³

Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти И.Каримов Сурхондарё ва Қашқадарё вилоятига қилган сафари чоғида (2016 йил) “Озодлик ҳавосидан тўйиб нафас олган халқ ўз йўлидан ҳеч қачон қайтмайди” ва “Ҳаёт синовларида тобланган Қашқадарё” эли ҳар қандай юксак маррани эгаллашга қодир деб, юксак ишонч билдирган эди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти вакалатлари ва вазифасини бажарувчи, Республикамиз Бош вазири Шавкат Миромонович Мирзиёевнинг

³³ Каримов И.А. Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш – энг олий саодатдир – Т.. Ўзбекистон, 2015.

Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги сўзлаган нутқида Ўзбекистонда амалга оширилган ислохатлар ва истиқболдаги режалар тўғрисида тухталиб, қуйидаги устувор – вазифалар белгиланди.

Биринчидан, макроиктисодий барқарорликни янада мустаҳкамлаш ва кейинги йиллардаги иқтисодий ўсиш суръатларини сақлаб қолиш зарур. Миллий валютаимиз барқарорлигини таъминлаш, банк тизимини мустаҳкамлаш, мамлакатимизда ва маҳаллий даражада бюджет барқарорлигини таъминлаш бўйича қўшимча комплекс чора-тадбирларни амалга ошириш керак.

Бунда четдан қарз олиш бўйича консерватив ёндашув сиёсатини давом эттириш, давлатнинг ташқи қарзи ҳаддан зиёд ошиб кетишига йўл қўймаслик муҳим аҳамият касб этади. Буларнинг барчаси Ислом Абдуғаниевич Каримовнинг аввало ўзимизнинг куч ва имкониятларимизга таяниш зарурлиги ҳақидаги узоқни кўзлаган стратегиясини давом эттириш билан боғлиқ.

Иккинчидан, нодир ва қимматбаҳо металлларни чуқур қайта ишлаш, озиқ-овқат ва кимё саноатини ривожлантириш бўйича қабул қилинган дастурларни амалга оширишимиз зарур.

Учинчидан, ташқи бозорларда рақобат ва беқарорлик кучайиб бораётган шароитда иқтисодиётнинг реал тармоқлари билан бир қаторда мамлакатимиз ҳудудларида ҳам рақобатдош маҳсулотлар ишлаб чиқаришни кўпайтириш ва экспорт салоҳиятини ошириш алоҳида аҳамиятга эга.

Ана шу мақсадда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектлари, шунингдек, фермер хўжаликларининг экспортда иштирок этишини янада рағбатлантириш бўйича қўшимча комплекс чора-тадбирларни амалга ошириш зарур. Бу иқтисодий ўсиш, тармоқлар ва ҳудудларни ривожлантириш, аҳолининг меҳнат билан бандлигини таъминлаш ва моддий фаровонлигини оширишнинг асосий -локомотиви бўлиши керак.

Тўртинчидан, Ислом Абдуғаниевич Каримовнинг хусусий тадбиркорлик ва кичик бизнес субъектлари манфаатларини мустаҳкам ҳимоя

қилиш тўғрисидаги талаб ва топшириқлари ижросини изчил давом эттириш даркор. Турли бюрократик тўсиқлар ва асосиз текширувларни бундан кейин ҳам қатъият билан чеклаш зарур.

Бешинчидан, энг муҳим ижтимоий-иқтисодий вазифа — Олий Мажлис палаталари томонидан тасдиқланган Аҳолининг меҳнат билан бандлигини ошириш дастурини бажаришдан иборат. Йил охирига қадар бир миллиондан зиёд янги иш ўринларини ташкил этишимиз зарур. Касб-хунар коллежларининг 480 минг нафар битирувчисини ишга жойлаштириш масаласи алоҳида назоратни талаб қилади.

Биз жамиятнинг ижтимоий табақаланиш даражасини пасайтириш, мамлакатимизда ўта бойлар ҳам, ўта камбағаллар ҳам бўлмаслиги бўйича Ислом Абдуғаниевич томонидан белгилаб берилган сиёсатни қатъий давом эттирамыз.

Олтинчидан, халқаро коммуникация тармоқларига уланган замонавий йўл-транспорт ва муҳандислик инфратузилмасини шакллантириш, шунингдек, миллий ахборот-коммуникация тизимларини ривожлантириш бўйича Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан пухта ўйланган ва ишлаб -чиқилган стратегияни амалга оширишни давом эттирамыз.

Бугунги шароитда энг илғор ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш устувор аҳамият касб этмоқда. Бу соҳада қабул қилинган Миллий дастурга мувофиқ, телекоммуникация технологияларини, алоқа тизимлари ва инфратузилмасини янада ривожлантириш, информацион тизимлар комплекслари ва “Электрон ҳукумат” ахборот базасини шакллантиришимиз керак.

Мамлакатимиз ҳудудларини комплекс ривожлантириш соҳасидаги ишларни давом эттириб, Қарши, Шаҳрисабз, Тошкент, Термиз, Наманган ва Урганч шаҳарларини ободонлаштириш бўйича мамлакатимиз Президенти томонидан қабул қилинган қарорларнинг амалда бажарилишини таъминлаш керак.

Қишлоқ хўжалигини янада ислоҳ қилиш ва ривожлантириш бўйича

биринчи навбатдаги вазифа — кўп тармоқли фермерликни ривожлантириш, хар бир фермер хўжалигининг иқтисодий самарадорлиги ва молиявий барқарорлигини таъминлашдир. Бу масалани биз мамлакатимиз озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашнинг гарови деб ҳисоблаймиз.

Ислом Абдуғаниевич Каримов ташаббускори бўлган қишлоқларимиз қиёфасини тубдан ўзгартириш, қишлоқ аҳолиси учун шаҳар даражасидаги турмуш шароитини таъминлайдиган намунавий уй-жойларни ва тегишли инфратузилмани қуриш бўйича дастурни фаол давом эттираммиз.

Таълим ва тарбия, илм-фан, соғлиқни сақлаш, маданият ва санъат, спортни ривожлантириш масалалари, ёшларимизнинг чуқур билимга эга бўлиши, чет тилларини ва замонавий ахборот-коммуникация технологияларини пухта эгаллашини таъминлаш доимий устувор вазифамиз бўлиб қолади.

Энг муҳим йўналишлардан яна бири — жамиятимизда демократик жараёнларни чуқурлаштириш, -фуқаролик институтлари ривожланишини кўллаб-қувватлаш, сиёсий партияларнинг обрў-эътибори ва таъсирини ошириш, сайловчиларнинг овози учун рақобатни кучайтиришдан иборат.

Назорат саволлари:

1. Демократик жамият тушунчаси ва моҳияти
2. Демократик жамият қуришда ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти унинг муҳим шарти
3. Ҳуқуқий давлат тушунчаси ва унинг мазмун-моҳияти
4. Фуқаролик жамияти тушунчаси, унинг мазмун-моҳияти
5. Давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштириш
6. Фуқаролик жамияти институтлари ва унинг ривожланиши
7. “Кучли давлатдан кучли фуқаролик жамияти сари” концепциясининг мазмун-моҳияти
8. Фуқаролик жамияти ривожлантириш концепциянинг илмий аослари ва унинг йўналишлари
9. Куппартиявийлик тизими ва унинг ўзига хос жиҳатлари

10. Демократик сайлов ва унинг моҳияти
11. Глобаллашув ва таълим-тарбиянинг ўзаро боғлиқлиги
12. Глобаллашув ва таълим-тарбиянинг долзарб масалалари
13. Демократик жамият ривожланишининг таълим-тарбия билан боғлиқлиги
14. Мустақиллик ва таълим-тарбия миллий маънавий негизлари ва демократик принциплари
14. Таълим жараёнида янги пед технологиялардан фойдаланишнинг зарурлиги ва унинг аҳамияти
15. Жамият ривожланиши ва таълим-тарбия жараёнларида кадрларнинг салоҳиятининг ошиб бориши ва унга қўйилган янгича талаблар
16. Таълимда замонавий педтехнологиялар ва уларнинг қўринишлари
17. Юксак малакали кадрлар тайёрлашда “Таълим тўғрисида”ги Қонун ва Кадрлар тайёрлаш миллий дастури аҳамиятининг ошиб бориши
18. “Кеча ким эдигу бугун ким бўлдик? Эртага қандай марраларни эгаллашимиз керак?” ғоясининг мазмун-моҳияти.
19. Мустақиллик халқимиз учун нимани берди?, таълим-тарбия соҳасидаги асосий ютуқлар.
20. И.А.Каримовнинг “Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш – энг олий саодатдир” асарининг бош ғояси .

V. КЕЙСЛАР БАНКИ

1-кейс

Демократик жамият ривожига ва унинг ғоявий асослари билан узвий боғлиқ. Мустақиллик туфайли жамиятнинг ғоявий асосида қандай ўзгаришлар содир бўлди. Унинг Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти И.А.Каримов асарларига таянган холда асосланг.

2-кейс

Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти И.А.Каримов асарларида жамият ривожига доир янги ғоя ва қарашларнинг асосий йўналишларини кўрсатинг.

3-кейс

Жамият ривожига цивилизацион қарашнинг афзал томонларини илмий асосланг

4-кейс

И.А.Каримов асарлари асосида демократик жамият ривожининг ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти билан боғлиқлигини таҳлил этинг

5-кейс

И.А.Каримов асарлари асосида фуқаролик жамияти концепциясининг устувор йўналишларини тавсифланг

6-кейс

И.А.Каримовнинг “Юксак маънавият – енгилмас куч асари асосида” глобаллашув ва таълим-тарбиянинг ўзаро боғлиқлигини таҳлил этинг.

7-кейс

Сиз фаолият олиб бораётган олий ўқув юртида таълим-тарбия соҳасида амалга оширилаётган ўзгаришлар бўйича тажрибаларни ўртоқлашинг, таклиф ва тавсиялар билдиринг.

VII. ГЛОССАРИЙ

Термин	Ўзбек тилидаги шарҳи
Демократик жамият	Демократик принципларга, инсон ҳуқуқ ва манфаатлари устувор бўлган, ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти институтлари амал қиладиган жамиятдир.
Давлат ҳокимияти	Қонун чиқарувчи, ижро этувчи, суд ҳокимият тизимидир.
Кучли давлат	Давлат манфаати устувор бўлган, бошқарувнинг нодемократик принципларига асосланган, ягона мулк, мафкура ҳуқумрон бўлган, маъмурийбуйруқбозлик ва тоталитар режим устун бўлган давлат кўринишидир.
Фуқаролик жамияти	Ижтимоий макон бўлиб, инсон ҳуқуқ ва эркинликлари, манфаатлари устуворлиги принципи асосида, фуқароларнинг давлат ва жамият бошқарувида фаол иштирок этишга асосланган жамиятдир.
Фуқаролик жамияти институтлари	Фуқарорларни тегишли ННТ, жамият бирлашмалари ва ҳақозолар орқали давлат ва жамият бошқарувида фаол иштирокни таъминлашни устувор мақсади этиб белгилаб олган институтлар.
Номарказлаштириш	Марказий давлат ҳокимияти айрим ваколатларини маҳаллий давлат ҳокимиятига ва ўзини – ўзи бошқариш институтига босқичма-босқич ўтиб боришидир.
Ҳуқуқий давлат	Инсон ҳуқуқлари ва қонун устувор бўлган, ҳокимият бўлиниши принципига асосланган, халқ ҳокимиятнинг бирдан бир манбаи эканлиги,

	демократик сайлов принципларига асосланган давлатдир.
Жамият ривожланишини цивилизацияон тушуниш	Тараққиёт ва демократия моделларининг, маданиятлар хилма-хиллигига асосланган, тараққиётда миллий ва умуминсоний демократик принциплар уйғунлигига асосланган ёндашув тизимидир.
Жамият ривожланишида инсон омили	Инсонни жамият ривожланишининг муҳим шarti, инсоннинг муносабатига, тараққиётига боғлиқ деб ҳисоблаш.
“Онг – тафаккур ўзгармаса, ҳаёт ўзгармайди” ғояси	Инсон онг ва тафаккурининг ўзгариши, унинг ижтимоий ҳаётига фаол таъсир кучига, бунёдкорлик хусусиятига эга эканлигини аңлатади.
Фуқаролик жамияти	фуқароларнинг ўз ҳуқуқ ва эркинликларини аңлаши ҳамда фуқаролик жамияти институтлари орқали давлат ва жамият бошқарувида фаол иштирок этишидир

VIII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси –Т.:“Ўзбекистон”, 2014.
2. Каримов И.А. Тўла асарлар тўплами 1-23 жилдлар. –Тошкент: Ўзбекистон. 1996-2015.
3. Каримов И.А. Ўзбекистон ўз истиқлол ва тараққиёт йўли. –Тошкент: Ўзбекистон. 1992. -22 б.
4. Каримов И.А. Ўзбекистон бозор муносабатларига ўтишнинг ўзига хос йўли. Тошкент.: “Ўзбекистон”, 1993
5. Каримов И.А. Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида. – Тошкент: Ўзбекистон, 1995. -269 б.
6. Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. Тошкент.: “Ўзбекистон”, 1997.
7. Каримов И.А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. Тошкент.: “Шарқ”, 1998.
8. Каримов И.А. Жамиятимиз мафқураси халқни – халқ, миллатни-миллат қилишга хизмат этсин. Тошкент.: Ўзбекистон, 1998.
9. Каримов И.А. Ўзбекистон XXI асрга интилмоқда. Тошкент.: “Ўзбекистон”, 1999.
10. Каримов И.А. Миллий истиқлол мафқураси – халқ эътиқоди ва буюк келажакка ишончдир. Тошкент.: “Ўзбекистон”, 2000.
11. Каримов И.А. Мамлакатимиз тараққиёти ва халқимизнинг ҳаёт даражасини юксалтириш – барча демократик янгилашни ва иқтисодий ислохотларимизнинг пировард мақсади. –Тошкент: Ўзбекистон, 2007.
12. Каримов И.А. Юксак маънавият - енгилмас куч. -Тошкент: Маънавият, 2008. -176 б.
13. Каримов И.А. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги “Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси” номли маърузаси // Халқ сўзи. 2010 йил 13 ноябрь.
14. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эриши остонасида. Тошкент.: “Ўзбекистон”, 2011.
15. Каримов И.А. Демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини шакллантириш – мамлакатимиз тараққиётининг асосий мезонидир. 19-жилд. - Т.: Ўзбекистон, 2011. – 360 б.
16. Президент Ислон Каримовнинг “Юксак билимли ва интеллектуал ривожланган авлодни тарбиялаш – мамлакатни барқарор тараққий эттириш ва модернизация қилишнинг энг муҳим шarti” мавзусидаги халқаро конференциянинг очилиш маросимидаги нутқи. Халқ сўзи, 2012 йил 18 февраль.

17. Президент Ислам Каримовнинг “Ўрта асрлар Шарқ алломалари ва мутафаккирларининг тарихий мероси, унинг замонавий цивилизация ривожигаги роли ва аҳамияти” мавзусидаги халқаро конференциянинг очилиш маросимидаги нутқи. Халқ сўзи газетаси, 2014 йил 16 май.

18. Каримов И.А. Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш – энг олий саодатдир – Т.: Ўзбекистон, 2015 – 304 б.

19. Каримов И.А. Эришилган марралар билан чегараланмасдан, бошлаган ислохотларимизни янги босқичга кўтариш - бугунги кундаги энг долзарб вазифаларимиздир. 23-жилд. - Т.: Ўзбекистон, 2014.

20. Каримов И.А. Озодлик ҳавосидан тўйиб нафас олган халқ ўз йўлидан ҳеч қачон қайтмайди. –Т.:”Ўзбекистон”, 2016.

21. Каримов И.А. Ҳаёт синовларида тобланган Қашқадарё эли ҳар қандай юксак маррани эгаллашга қодир. –Т.:”Ўзбекистон”, 2016.

22. Ш.М.Мирзиёев Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенатининг кўшма мажлисидаги сўзлаган нутқи. Халқ сўзи. 2016 йил 9 сентябрь. 179 – сон.

II. Махсус адабиётлар.

1. Азизхўжаев А. Чин ўзбек иши. – Т.: Ўзбекистон, 2011. – 512.

2. Гафарали М.С., Касаев А.Ч. Ривожланишнинг ўзбек модели: тинчлик ва барқарорлик – тараққиёт асоси. – Т.: Ўзбекистон, 2001. – Б. 113-151.

3. Жўраев Н. Агар огоҳ сен... Портретга чизгилар. Сиёсий эссе. – Т.: Ёзувчи, 1998. – Б. 93-103.

4. Эшонқулов Н. Озодлик масъулияти ёхуд миллатнинг уйғоқлиги // Ҳуррият газетаси, 2015 йил 8 июль.

5. Қуронов М. Болам бахтли бўлсин, десангиз...: ота-оналар учун. – Т.: Маънавият, 2013. – 320 б.

Интернет маълумотлари

1. www.press-service.uz
2. www.gov.uz
3. www.press-uz.info
4. www.ziyonet.uz
5. www.edu.uz
6. www.pedagog.uz